บทที่ 3

การแสดงโนราแบบดั้งเดิม

ในบทนี้จะกล่าวถึงโนราแบบดั้งเดิมที่แสดงอยู่ในปัจจุบัน โดยรวบรวมจากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า ประกอบกับการอ้างอิงข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งได้กล่าวถึงลักษณะการแสดงของโนราแบบดั้งเดิมไว้ว่าต้องประกอบด้วย ขั้นตอนในการแสดง องค์ประกอบหลักของการแสดง วงดนตรี เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบการแสดง โรง โอกาสและสถานที่ ที่จะแสดงคณะของโนรา ดังที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอ โดยใช้ข้อมูลจากประสบการณ์ตรงและประสบการณ์โดยอ้อมจากผู้ให้ข้อมูลที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 60 ปี ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

ขั้นตอนในการแสดง

โนราทุกคณะจะต้องมีลำดับขั้นตอนในการแสดง ซึ่งสุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์[1] สรุปไว้ว่าต้องประกอบด้วยการตั้งเครื่อง การโหมโรง การกาศครู หรือเชิญครู การปล่อยตัวนาง (รำ) ออกรำ การออกตัวนายโรง การออกพราน และการเล่นเป็นเรื่อง ขั้นตอนทั้งหมดจะได้กล่าวในรายละเอียด ดังนี้

1. การตั้งเครื่อง คือ การประโคมดนตรี ซึ่งเป็นเทคนิควิธีการอย่างหนึ่งของนายโรงโนรา เพื่อเตรียมความพร้อมของเครื่องดนตรีทั้งยังได้ตรวจสอบว่ามีเครื่องดนตรีครบหรือไม่ เพราะคณะโนราสมัยก่อนเวลาจะเปิดการแสดงที่ไหนจะต้องเดินเท้าและต้องแบกหามสัมภาระรวมทั้งเครื่องดนตรีไป ระหว่างทางกลัวหล่นหายจึงต้องมีการตั้งเครื่อง

---

[1]สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, "โนรา", สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ 5 (2529): 1815-1816.

เพื่อตรวจเครื่องดนตรีก่อนที่จะมีการแสดงในช่วงต่อไป[2] และจุดประสงค์หลักอีกอย่างหนึ่งในการตั้งเครื่องก็เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ให้ผู้ชมทราบว่าคณะโนราได้มาถึงโรงแสดงและพร้อมที่จะแสดงในคืนนี้แล้ว การตั้งเครื่องจะตั้งในตอนเย็นเมื่อขึ้นโรงเรียบร้อยแล้ว

2. การโหมโรง คือ การประโคมดนตรีอีกช่วงหนึ่ง เพื่อแสดงฝีไม้ลายมือของนักดนตรีในการเล่นประสมวงได้อย่างไพเราะและประสานกันด้วยดี การโหมโรงมีจุดประสงค์เพื่อเตือนให้ทราบว่าขณะนี้โนราใกล้จะถึงเวลาแสดงแล้ว ทั้งยังเป็นการเตือนให้นายโรงเตรียมตัวที่จะกาศครูในช่วงต่อไป

3. การกาศครู หรือเชิญครู คือ การขับร้องบทกลอนเพื่อสรรเสริญพระคุณครู การกาศครูนี้จะร้องโดยนายโรงโนรา หรือโนราใหญ่ เนื้อหาสาระของบทกลอนจะกล่าวถึงการระลึกครูบาอาจารย์ ประวัติความเป็นมาของโนรา ทั้งยังเป็นการขอสถานที่แสดงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายตลอดจนพระแม่ธรณี ที่ให้สถานที่ในการปลูกโรงด้วย

4. ปล่อยตัวนาง(รำ) ออกรำ คือ การแสดงความสามารถเชิงร่ายรำของนาง(รำ) ก่อนที่นายโรงจะออกแสดง อาจจะออกรำตั้งแต่ 1-5 คน ก็ได้ แต่ละคนจะมีขั้นตอน ดังนี้

4.1 เกี้ยวม่าน หรือขับหน้าม่าน คือการขับร้องบทกลอนอยู่ในม่านกั้นไม่ให้เห็นตัว แต่จะใช้มือดันม่านตรงทางแหวกออกเพื่อเร้าใจให้ผู้ชมสนใจและเป็นสัญญาณว่าตัวแสดงกำลังจะออกรำ โดยปกติตัวที่จะออกรำเป็นผู้ร้องขับบทเกี้ยวหน้าม่านเอง แต่บางครั้งอาจใช้คนอื่นร้องขับแทน บทที่ร้องมักบรรยายอารมณ์ความรู้สึกของหญิงสาววัยกำดัด หรือชมธรรมชาติ หรือกล่าวถึงคติโลก คติธรรม

4.2 ออกแสดงตัว เป็นการออกมาจากม่านหลังจากมีการเกี้ยวม่านเสร็จจากนั้นก็จะมีการร่ายรำแสดงความสามารถและความชำนาญในเชิงรำเฉพาะตัว เช่น การรำโนราตัวอ่อน การพลิกข้อศอกไปมา เป็นต้น

---

[2]สัมภาษณ์ สมหมาย หอยสังข์, 25 กุมภาพันธ์ 2538.

4.3 นั่งพนัก คือ การนั่งบนที่พักกลางเวที เพื่อเปลี่ยนอิริยาบถ หรือเพื่อพักเหนื่อย โนราบางคณะขณะที่ลงนั่งจะมีคาถาผูกมัดใจผู้ชม อันเป็นเสน่ห์เมตตามหานิยมด้วย ทั้งยังจะได้ทักทายผู้ชมหน้าเวที จากนั้นก็จะว่าบทร่ายแตระ แล้วทำบท (ร้องบทและตีท่ารำตามบทนั้น ๆ) บางครั้งอาจจะเรียก นาง(รำ) อื่น ๆ มาร่วมทำบทด้วยก็ได้เพื่อเพิ่มความสนุกสนานยิ่งขึ้น

4.4 ว่ากลอน คือ การแสดงความสามารถเชิงบทกลอน (ไม่เน้นการรำ) ถ้าว่ากลอนที่แต่งไว้ก่อนเรียกว่า "ว่าคำพรัด" ถ้าเป็นผู้มีปฏิภาณมักว่ากลอนสด เรียกว่า "ว่ามุดโต" โดยว่าเกี่ยวกับบุคคล สถานที่ อาจใช้ 2-3 คน ร้องสลับคำกลอนกันคนละบท เรียกการร้องโต้ตอบกันว่า "โยนกลอน"

4.5 รำอวดมืออีกครั้ง เป็นการแสดงความสามารถในการร่ายรำอีกครั้งก่อนที่จะเข้าโรง

5. ออกตัวนายโรง หรือโนราใหญ่ คือ การแสดงตัวนายโรงของคณะนี้ว่าเป็นใครมีความสามารถเชิงรำและการขับบทกลอนอย่างไร ตัวนายโรงจะอวดท่ารำและการขับบทกลอนเป็นพิเศษ ให้สมแก่ฐานะที่เป็นตัวนายโรง ในกรณีที่เป็นการแสดงประชันโรง โนราใหญ่มักทำพิธีเสี่ยนพรายและเหยียบมะนาว เพื่อเป็นการข่มขวัญคู่ต่อสู้ หรือศัตรูและเป็นกำลังใจแก่ผู้ร่วมคณะของตน ขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติของนายโรงจะกระทำเช่นเดียวกับขั้นตอนของนาง(รำ)

6. ออกพราน คือ ออกตัวตลก เพื่อเป็นการเปิดตัวตลกของคณะโนรานั่นเอง มีการแสดงท่าเดินพราน นาดพราน ขับบทพราน พูดตลกเกริ่นให้คอยชมเรื่องและบอกว่าจะแสดงเรื่องอะไร ขั้นตอนการออกพรานนี้จะอธิบายอย่างละเอียดดังนี้[3]

6.1 ขับบทหลังม่าน หรือ เกี้ยวม่าน วิธีการปฏิบัติจะทำเช่นเดียวกับการเกี้ยวม่านของนาง(รำ)

---

[3]สัมภาษณ์ จันทร์ ทดแทน, 23 ตุลาคม 2537.

6.2 โผล่ คือ การโผล่ลำตัวตั้งแต่หน้าอกจนถึงศีรษะออกนอกม่าน แล้วเหลียวมองทางซ้ายและขวา เพื่อเป็นการเร้าใจผู้ชม ทั้งยังเป็นการสำรวจหน้าเวทีด้วย

6.3 เดินท่องโรง คือ พฤติกรรมการเดินวนหน้าเวทีทวนเข็มนาฬิกา 1 รอบ ลักษณะการเดินเอามือไขว้หลังทั้ง 2 มือ ก้มตัวลงจะเริ่มก้าวเท้าไหนก่อนก็ได้ แต่มีหลักว่าถ้าก้าวเท้าไหนไปข้างหน้าจะต้องตะแคงหน้ามองทางนั้น เดินวนจนไปหยุดกลางเวที

6.4 ย้ายพราน คือ การโยกน้ำหนักตัวไปมาตั้งแต่สะเอวถึงศีรษะ อาจจะโยกจากขวามาซ้าย หรือจากซ้ายมาขวาก็ได้ จากนั้นจะต่อด้วยการนาดมือ 2 มือ ซึ่งจะมี 2 ท่า คือ ท่าต่ำ และท่าสูง นาดเร็ว และจบด้วยการไหว้พราน

6.5 พูดเจรจาทักทาย คือ การพูดแนะนำตัว บางครั้งอาจจะมีการขอพรจากผู้ชม และอาจจะมีตลกเสริมด้วยก็ได้ เช่น การเล่นหางโจงกระเบน ต้องสอดแทรกคำพูด 2 แง่ 3 ง่าม แต่ต้องไม่หยาบคาย

6.6 ขับบทพราน คือ การแสดงความสามารถเชิงบทกลอน ลักษณะของกลอนที่พรานจะขับนั้นมี 2 ลักษณะ คือกลอนแห้งที่แต่งเอาไว้ก่อนเรียกว่า "ว่าคำพรัด" กับกลอนสดที่ต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบแต่งขึ้นขณะนั้นเรียกว่า "ว่ามุดโต"

6.7 บอกเรื่องที่จะแสดง คือ การบอกเรื่องนิยายที่จะนำมาแสดงในค่ำคืนนี้ เพื่อเป็นการปูพื้นฐานความเข้าใจของผู้ชม แต่ในกรณีที่ไม่มีการแสดงละครขั้นตอนนี้ก็จะยกเลิกไป

6.8 เดินท่องโรงอีก 1 รอบ คือ เป็นการเดินในลักษณะเดิมเพื่อลาเวที ก่อนที่จะยุติการแสดงของตัวพราน จากนั้นจะต่อด้วยการนาดเร็วเข้าโรง

จะเห็นได้ว่าขั้นตอนการแสดงของพรานโนรานั้น มีโครงสร้างที่ชัดเจน เป็นแบบปฏิบัติที่น่าสนใจ มีวิธีการนำเสนอที่ลงตัวโดยจัดลำดับความสำคัญของการแสดงก่อนหลัง เช่น มีวิธีการปรากฏตัวครั้งแรกได้เร้าใจ คือ ล่อ หรือโผล่ มีวิธีการลดความประหม่าของผู้แสดง คือ ให้เดินท่องโรง เป็นต้น

เพื่อให้เข้าใจขั้นตอนการออกพรานดียิ่งขึ้นผู้วิจัยใคร่จะนำเสนอขั้นตอนการออกพรานเป็นภาพสัญลักษณ์ โดยจะจัดแสดงดังต่อไปนี้

ขั้นตอนการออกพรานในลักษณะภาพสัญลักษณ์

ความหมายของภาพสัญลักษณ์

ภาพสัญลักษณ์	ความหมาย
	ส่วนของศีรษะหน้าตรง
	ส่วนของศีรษะด้านหลัง
	ส่วนของศีรษะด้านขวา
	ส่วนของศีรษะด้านซ้าย
	ส่วนของขาขวาวางหน้า

ภาพสัญลักษณ์	ความหมาย
	ส่วนของขาซ้ายวางหน้า
	การชิดขาย่อเข่า
	มือขวาส่งไปข้างหน้าระดับต่ำ มือซ้ายส่งหลัง
	มือซ้ายส่งไปข้างหน้าระดับต่ำ มือขวาส่งหลัง
	มือขวาส่งหน้าแขนตึงระดับไหล่เฉียงทางขวา มือซ้ายงอแขนระดับไหล่ฝ่ามือกับฐานไหล่ชิดกัน
	มือซ้ายส่งหน้าแขนตึงระดับไหล่เฉียงทางซ้าย มือขวางอแขนระดับไหล่ฝ่ามือกับฐานไหล่ชิดกัน
	ส่วนของมือกำหลวม ๆ นิ้วชี้กับนิ้วโป้งเหยียดตึงแยกจากกัน

ขั้นตอนการออกพรานพร้อมภาพสัญลักษณ์

ลำดับที่	ดนตรีประกอบ	อธิบายท่ารำ	ภาพสัญลักษณ์
1	ทำนองกลอนแปด	"ขับบทกำพรัด" เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อม หรือเพื่อเป็นการเกริ่นให้ผู้ชมทราบว่าขณะนี้ตัวพรานกำลังจะออก	
2	ดนตรีบรรเลงทำนองพราน	"โผล่" หน้าตั้งแต่หน้าอกถึงศีรษะออกจากม่านทางขวามือแล้วเหลียวมองทางซ้าย 1 ครั้ง ทางขวา 1 ครั้ง	
3	"	"เดินท่องโรง" โดยเดินวนจากขวาไปซ้าย ให้ส่วนของลำตัวตั้งแต่หน้าอกถึงศีรษะเชิดขึ้นข้างบนให้มากที่สุด มือทั้ง 2 ไขว้ไว้ข้างหลัง โดยเอามือซ้ายจับมือขวาไว้ระหว่างข้อมือและข้อศอกของมือขวา (มือขวาจับมือซ้ายก็ได้) ส่วนของเท้าจะเริ่มเท้าไหนก่อนก็ได้ แต่ถ้าก้าวเท้าซ้ายจะต้องหันใบหน้าไปทางขวาสลับก้าวเท้าและหันหน้าไปเรื่อย ๆ	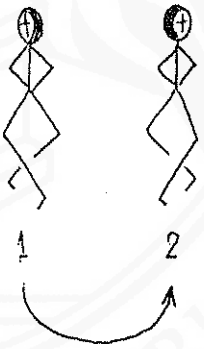

ลำดับที่	ดนตรีประกอบ	อธิบายท่ารำ	ภาพสัญลักษณ์
4	เทิ่งปั๊บ ปั๊บปั๊บ เทิ่งปั๊บ	จนมาหยุดอยู่กลางเวที "ย้ายพราน" โดยเอาผ้าขาวม้าจากบ่ามาผูกที่สะเอว แยกขาห่างจากกันเล็กน้อยย่อเข่าลงน้ำหนักตัวอยู่ตรงกลาง มือปฏิบัติเหมือนท่าท่องโรง จังหวะที่ 1 ก้มตัวไปทางซ้ายระดับสะเอวแล้วยืดตัวขึ้นแหงนหน้ามองข้างบนทางซ้าย จังหวะที่ 2 ก้มตัวไปทางขวาระดับสะเอวแล้วยืดตัวขึ้นแหงนหน้ามองบนทางขวา ปฏิบัติสลับไปมา	 1 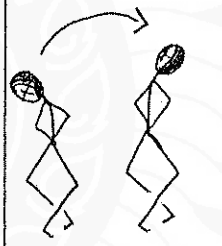 2
5	"	"นาด 2 มือ" ซึ่งจะมีด้วยกัน 2 ท่า คือ ท่าต่ำ และท่าสูง ท่าต่ำ น้ำหนักตัวอยู่ตรงกลาง ขาทั้ง 2 แยกห่างจากกันย่อเข่าลง มือซ้ายส่งไปข้างหน้า กำมือหลวม ๆ แต่ให้นิ้วชี้และนิ้วหัวแม่มือกางออกเหยียดตึง มือขวาส่งไปข้างหลังกำมือหลวม ๆ ปฏิบัติสลับขึ้นลงระหว่างมือซ้ายและมือขวา	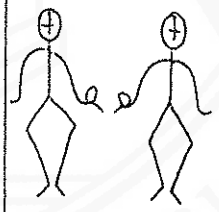 1 2

ลำดับที่	ดนตรีประกอบ	อธิบายท่ารำ	ภาพสัญลักษณ์
		ท่าสูง น้ำหนักตัวยังอยู่ลักษณะเดิม เปลี่ยนเฉพาะส่วนของมือ คือ มือซ้ายเหยียดแขนตึงระดับใหล่ เฉียงออกทางข้างลำตัวเล็กน้อย ตั้งข้อมือขึ้นกำมือ หลวม ๆ (เหมือนมือของท่าต่ำ)มือขวา งอข้อศอกระดับใหล่ให้ข้อมือขวา กับฐานใหล่อยู่ใกล้กันฝ่ามือหงาย ขึ้นนิ้วมือปฏิบัติเหมือนกับมือซ้าย ทำสลับไปมา	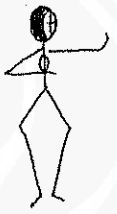
6	เทิ่ง ปั๊บ เทิ่ง ปั๊บ	"นาตเร็ว" ปฏิบัติเช่นเดียวกับ ท่าต่ำ แต่ต้องเปลี่ยนมือตามจังหวะ เร็ว คือ จังหวะที่ลงด้วย "ปั๊บ" ย่ำเท้าไปเรื่อย ๆ อยู่กับที่ให้เท้า ข้างไหนอยู่หน้าก็ได้	
7	เทิง เทิง ปั๊บ ปั๊บ	"ไหว้พราน" ชิดเท้าทั้ง 2 ข้าง เข้ามาแล้วย่อเข่าลงโน้มตัวไปข้างหน้าเล็กน้อย มือทั้ง 2 พนมกันที่หน้าผากให้ปลายนิ้วทั้งหมดชี้ออก	หน้าเวที <---

ลำดับที่	ดนตรีประกอบ	อธิบายท่ารำ	ภาพสัญลักษณ์
8	หยุดบรรเลง	พูดติดตลกแนะนำตัวเอง หรือขอพรจากผู้ดูก็ได้ จากนั้นก็จะเริ่มเก็บหางผ้าโจงกระเบนที่นุ่งเลื้อยชายอยู่ให้เรียบร้อย (บางครั้งอาจจะเล่นหรือพูดจาติดตลกกับหางโจงกระเบนก็ได้)	
9	ทำนองกลอนสี่ กลอนหก หรือ กลอนแปด	"ขับบทพราน" พรานโนรา – สามารถจะขับบทในทำนองเพลงอะไรที่โนราสามารถร้องได้ทุกประเภทโดยใส่เนื้อกลอนเป็นการชมสิ่งของต่าง ๆ ที่ได้พบเห็นแต่ที่ขาดเสียมิได้คือจะต้องมีความตลกคะนองแทรกอยู่ด้วยเสมอ	
10	หยุดบรรเลง	พูดอีกครั้งเพื่อบอกเรื่องที่จะแสดงในคืนนี้บางครั้งอาจจะมีการเล่าเรื่องย่อ เมื่อเสร็จสิ้นแล้วก็จะไหว้อีกครั้ง	
11	บรรเลงทำนองพราน	เดินท่องโรงอีก 1 รอบ	
12	เทิ่ง ปั๊บ เทิ่ง ปั๊บ	เดินนาดเร็วเข้าโรง	

7. การเล่นเป็นเรื่อง หรือจับบท คือ การจับเอาเรื่องราวบทหรือตอนใดตอนหนึ่งของนิยายหรือวรรณกรรมมาเล่นเป็นละคร ตัวละครหลักที่เล่นมีเพียง 2 ตัว คือ โนราใหญ่ กับพราน และอาจมีตัวประกอบอีก 1-2 ตัว

สำหรับนิยายหรือวรรณกรรมที่ตัดตอนนำมาเล่นมีหลายเรื่อง เดิมทีโนราจะจับบทเรื่องปรัมปราที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อหรือศาสนา เท่าที่พอจะเก็บรวบรวมได้ก็มีเรื่อง จับบทอ้นทอง จับบทราหูจับจันทร์ จับบทมัคลีผล หรือนารีผล และจับบทเมขลารามสูร ต่อมาโนราเล่นจับบทนิยายจักร ๆ วงศ์ ๆ เช่น จับบทพระรถจากเรื่องพระรถเสน ดังปรากฏในวรรณกรรมหนังสือบุด (สมุดข่อย) เรื่องมโนหรานิบาต ฉบับวัดมัชฌิมาวาส สงขลา ว่า "มโนหราชาตรี ร้องบทเมรี ชมสวนชวนสมอร รำเมื่อกินเหล้า เคล้าคลอชวนนอนลักญาภาจร เมรีมัวเมา[4] จับบทสุวรรณหงส์ ดังปรากฏในเพลงร้องเรือว่า

"ไก่ขันเหอ ขันมาก็กก้อง
ยกขึ้นตะเหวอน้อง ไปแลโนราจอมขวัญ
รำดีไม่ดี ไปรำบ้านพี่สองสามวัน
ไปแลโนราจอมขวัญ กล่าวบทสุวรรณหงส์

(ยกขึ้น = ตื่น, ตะเหวอ = เถิด, แล = ดู)

นิยายที่โนรานิยมนำมาจับบทออกพรานมากเป็นพิเศษอีกเรื่องหนึ่งก็คือ เรื่องพระสุธนนางมโนห์รา ดังที่สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ สันนิษฐานว่า เดิมโนรารู้จักกันในนาม "ชาตรี" ต่อมาเมื่อชาตรีนำเรื่อง พระสุธน-นางมโนห์รามาเล่น และได้รับความนิยมมากจึงเรียกชาตรีว่า "มโนห์ราชาตรี" หรือ "โนราชาตรี" แล้วกร่อนเสียงเหลือเพียง "มโนห์รา" และ"โนรา" ในที่สุดนอกจากนี้ยังมีนิยายอีกหลายเรื่องที่ใช้เล่นจับบท เช่น พระอภัยมณี สังข์ศิลป์ชัย ไชยเชษฐ์ ขุนช้างขุนแผน ไกรทอง เป็นต้น และถ้าเล่นในพิธีโรงครูก็จะจับบทถึง 12 เรื่อง หรือเรียกว่า "จับบทสิบสอง"

---

[4]วิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา, มโนหรานิบาตฉบับวัดมัชฌิมาวาส สงขลา (สงขลา : โรงพิมพ์จิงจิง, 2513), หน้า 261.

บทละครที่นำมา "จับบทออกพราน" ที่พอจะรวบรวมได้ขณะนี้คือ บทมัคลีผลหรือนารีผล บทรามสูร-เมขลา บทราหูจับจันทร์ บทนายไกรหรือชาละวัน บทขุนแผน บทพระรถ บทนางโนรา และบทสิบสอง จะได้เสนอในรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. บทมัคลีผลหรือนารีผล[5]

บทนารีผล เป็นเรื่องปรัมปรา กล่าวว่าในป่าหิมพานต์มีต้นไม้ประหลาดออกดอกผลเป็นหญิงรูปงาม พวกวิทยาธร คนธรรพ์มักจะมาเด็ดไปชม และแย่งชิงต่อสู้กันเสมอ ผลใดที่พ้นมือวิทยาธรคนธรรพ์ก็เที่ยวเฉาคาต้น หรือร่วงหล่นเมื่อถึงเวลาอันสมควร ไม้นารีผลนี้เกิดจากกรรมของหญิงสองใจรักชายสองคนจนชายชู้ฟันกันตาย นางเอกเกิดเสียใจผูกคอตายมาเกิดเป็นไม้นารีผล จับบทนารีผลที่โนราแสดงนี้จะเน้นตอนวิทยาธรกับคนธรรพ์ต่อสู้เพื่อชิงนารี การรำใช้โนรา 3 คนสำหรับเล่นเป็นวิทยาธร คนธรรพ์ และต้นนารีผล (บทละครดูจากภาคผนวก)

ในบทมัคลีผลหรือนารีผลนี้ จากการสัมภาษณ์โนรายก ชูบัว ท่านบอกว่าคณะของท่านเวลาเล่นบทนี้จะไม่มีพราน แต่คณะอื่นไม่แน่ใจ อาจจะสมมติเป็นตัวประกอบอื่นสอดแทรกก็ได้เพื่อให้เนื้อเรื่องสนุก

2. บทรามสูร-เมขลา[6]

เรื่องรามสูร-เมขลา เป็นเทวนิยายที่มีตำนานหลายกระแส ดังที่พระยาอนุมานราชธน เล่าไว้ในหนังสือ เมืองสวรรค์และผีสางเทวดา แต่รามสูร-เมขลา ที่ชาวบ้านภาคใต้โดยเฉพาะโนรารับรู้ และเล่าสู่กันฟังนั้นจับความได้เพียงคร่าว ๆ ว่า เมขลาเป็นเทวธิดาอยู่วิมานของพระอิศวร มีดวงมณีเป็นสมบัติ วันดีคืนดีนางจะเอาดวงมณีมาขัดสีแล้วโยนเล่น แสงจากดวงแก้วไปเข้าตายักษ์รามสูรผู้มีขวานเป็นอาวุธ เมื่อยักษ์เห็นนางก็

---

[5]อุดม หนูทอง. โนรา (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, 2536), หน้า 201.

[6]เรื่องเดียวกัน, หน้า 206.

ปรารถนาจะได้เป็นคู่ จึงคอยตามเกี้ยวพาราสี แต่ฝ่ายเมขลาไม่พึงใจ และโยนแก้วยั่วล้อหลอกรามสูรเล่น ทำให้รามสูรโมโห ไล่ขว้างขวานเข้าใส่นาง เกิดเป็นปรากฏการณ์ฟ้าแลบฟ้าร้องและฟ้าผ่า (บทละครดูจากภาคผนวก)

ในบทรามสูร-เมขลานี้ ก็เช่นเดียวกัน ตัวพรานไม่มีบทเล่น แต่อาจจะสมมติบทบาทอื่นเป็นตัวประกอบก็ได้

3. บทราหูจับจันทร์[7]

บทราหูจับจันทร์เป็นเรื่องราวจากเทวนิยายมีเรื่องเล่าว่า เมื่อครั้งที่เทวดาและอสูรร่วมกันตั้งพิธีกวนเกษียรสมุทรและได้น้ำอมฤตแล้ว พระราหูซึ่งเป็นพวกแทตย์ได้แปลงตัวเป็นเทวดาเข้าไปในเทพชุมนุม ได้กินน้ำอมฤตด้วย พระอาทิตย์กับพระจันทร์เห็นเข้าจึงฟ้องพระวิษณุ พระวิษณุกริ้ว ขว้างด้วยจักรถูกกายพระราหูขาดแต่ด้วยเหตุที่ได้ดื่มน้ำอมฤตจึงไม่ตาย ท่อนหัวจึงเที่ยวไปในอากาศ และด้วยความแค้นต่อพระอาทิตย์กับพระจันทร์จึงหาโอกาสคอยจับเทพทั้งสองกินหรืออม เกิดเป็นปรากฏการณ์เรียกว่าสุริยุปราคาและจันทรุปราคา

อนึ่ง นิทานพื้นบ้านภาคใต้ได้เล่าเรื่องนี้ต่างออกไปว่า ครอบครัวหนึ่งมีพี่น้อง 3 คน พี่ทั้งสองรังเกียจน้องคนเล็กที่เป็นภาระแก่ตน จึงคอยกลั่นแกล้งตลอดเวลา วันหนึ่งที่วัดข้างบ้านมีงานทำบุญ พี่ทั้งสองเอาข้าวใส่ขันเงินขันทองไปวัด ส่วนคนน้องไม่มีอะไรจะใส่ข้าวจึงเอากระด้งใส่ไป ชาวบ้านเห็นก็พากันหัวเราะ ทำให้น้องคนเล็กทั้งโกรธทั้งอายและอาฆาตแค้นพี่ จึงตั้งสัตยาธิษฐานว่า เกิดชาตินึ่งชาติใดขอเป็นศัตรูกับพี่ทั้งสอง เมื่อสิ้นชีวิตแล้วพี่คนโตเกิดเป็นพระอาทิตย์ คนรองเกิดเป็นพระจันทร์ ส่วนคนน้องสุดท้องเกิดเป็นพระราหู พระราหูจึงติดตามกินหรืออมพี่ทั้งสองเมื่อมีโอกาส[8]

---

[7]อุดม หนูทอง. โนรา (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, 2536) หน้า 211.

[8]พรศักดิ์ พรหมแก้ว "ราหูกินจันทร์ : นิทาน", สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ 8 (2529) : 3064.

ไม่ว่าเรื่องราหูจับจันทร์จะมีที่มาจากเทวนิยายหรือนิทานพื้นบ้าน แต่ปรากฏการณ์ธรรมชาตินี้ได้รับความสนใจและแฝงความเชื่อไว้มากมายในหมู่ชาวบ้านทั่วไป ด้วยเหตุนี้เองโนราจึงผูกกลอนขึ้นเล่นจับบท โดยมีพรานหรือนายพรานเล่นเป็นพระราหู โนราใหญ่เล่นเป็นพระจันทร์ (บทละครดูจากภาคผนวก)

ในบทราหูจับจันทร์นี้ตัวพราน อาจเป็นม้าลากรถพระจันทร์ก็ได้ แต่ไม่มีบทพูด

4. บทนายไกรหรือชาละวัน[9]

เรื่องนายไกรหรือชาละวัน ก็คือเรื่องไกรทองนั่นเอง ตอนที่โนรานำมาเล่นจับบทเป็นตอนนายไกรหรือไกรทองปราบชาละวัน เนื้อเรื่องเล่าว่า ชาติก่อนมีตายายผัวเมียอาศัยอยู่ริมแม่น้ำ วันหนึ่งทั้งสองไปช้อนกุ้งช้อนปลาติดเอาลูกจระเข้ จึงนำมาเลี้ยงไว้ในอ่าง พอโตขึ้นก็ขุดคูให้อยู่ เมื่อโตขึ้นอีกก็เอาไปปล่อยที่ท่าน้ำ นำอาหารไปให้กินทุกวัน วันหนึ่งยายเอาอาหารไปให้ช้าจระเข้โมโหจึงจับยายกินเสีย ครั้นตาตามยายไป มันก็จับตากินเสียเช่นกัน ต่อมาวิญญาณของตาไปเกิดเป็นนายไกร ยายเกิดเป็นตะเภาแก้ว จึงเกิดการจองเวรกันขึ้น (บทละครดูจากภาคผนวก)

ในบทนายไกร(ไกรทอง) ตัวพรานรับบทชาละวัน โนราใหญ่รับบทไกรทอง

5. บทขุนแผน[10]

บทขุนแผนก็คือบทละครเรื่องขุนช้างขุนแผนที่รู้จักกันโดยทั่วไป แต่บทที่นำมาจับบทออกพรานนั้นตัดตอนเอาตอนขุนแผนเข้าห้องนางแก้วกิริยา (บทละครดูจากภาคผนวก)

ในบทขุนแผนนี้ ตัวพรานรับบทเป็นพรายกุมาร โนราใหญ่เป็นขุนแผน

---

[9]อุดม หนูทอง. โนรา (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, 2536), หน้า 213.

[10]เรื่องเดียวกัน, หน้า 220.

6. บทพระรถ[11]

บทพระรถนี้ตัดตอนจากเรื่องพระรถเสน หรือพระรถเมรี ตอนนางสนทราทราบความการกลับมาของพระรถเสน ทำให้แค้นใจมากที่แกล้งใช้ให้พระรถเสนไปตายแต่ไม่สำเร็จ จึงคิดจะกินคนให้สิ้นทั้งเมือง ไม่เว้นแม้แต่พระรถยอสิทธิ์ซึ่งเป็นภัสดา คิดแล้วจึงแกล้งทำเป็นไข้ครวญคราง พระรถยอสิทธิ์ได้ยินเสียงก็เข้าไปเฝ้าปลอบดูอาการ และกริ้วมากที่ใช้พระรถเสนให้ไปเอายาที่เมืองนางเมรี กลับมาหลายวันแต่ไม่ขึ้นเฝ้า จึงรับสั่งให้อำมาตย์ไปจับตัวมา พระรถเสนจึงทูลความจริงให้พระรถยอสิทธิ์ทรงทราบ (บทละครดูจากภาคผนวก)

ในบทพระรถ ตัวพรานจะรับบทเป็นเสนา หรือตัวประกอบอื่น ๆ

7. บทนางโนรา[12]

บทนางโนรานี้ก็คือเรื่องพระสุธนนางมโนห์รา ความว่าท้าวอาทิตยวงศ์ ครองเมืองไกรลาส มีธิดา 7 คน คนสุดท้องชื่อนางมโนห์รา นางทั้ง 7 ชอบลงไปเล่นน้ำที่สระอโนดาต จนพรานบุญพบเข้าคิดจะจับไปถวายพระสุธน จึงได้ไปขอเชือกบ่วงบาศจากพญานาคผู้เป็นเพื่อนมาคล้องสุดท้ายจับได้นางมโนห์รา และได้นำไปถวายต่อพระสุธน (บทละครดูจากภาคผนวก)

ในบทนางโนรานี้ ตัวพรานจะรับบทเป็นพรานบุญ โนราใหญ่เป็นนางโนรา

8. บทสิบสอง

การเล่นบทสิบสอง เป็นการเอาบทละครนอก 12 เรื่องมาเล่นต่อกัน ได้แก่ พระสุธน-นางมโนห์รา พระรถเสน พระลักษณาวงศ์ โคบุตร สังข์ทอง ดาราวงศ์ พระอภัยมณี จันทโครบ สินนุราช สังข์ศิลป์ชัย มณีพิชัย และไกรทอง โดยยกตอนสำคัญ ๆ มาเล่น ดังต่อไปนี้

---

[11]อุดม หนูทอง. โนรา (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, 2536), หน้า 223.

[12]เรื่องเดียวกัน, หน้า 227.

1. พระสุธน-นางมโนห์รา จับเอาตอนที่นางมโนห์ราจะต้องเข้าพิธีบูชายัญ และได้เข้าไปขอปีกหางจากพระมารดาของพระสุธน เมื่อได้ปีกหางก็ได้บินหนีกลับเมือง ไกรลาส ในบทพระสุธน-มโนห์รา นี้โนราใหญ่รับบทเป็นนางโนรา พรานรับบทเป็นพระมารดาของพระสุธน

2. พระรถเสน จับตอนพระรถไปถึงเมืองของนางเมรี และได้มอมสุรานางเมรีเพื่อหลอกถามที่ซ่อนดวงตาของนางสิบสอง เมื่อนางเมรีเมาก็ได้บอกสถานที่เก็บ พระรถได้ดวงตาก็ขึ้นม้าเหาะกลับเมือง ในบทพระรถเสน นี้โนราใหญ่รับบทเป็นนางเมรี พรานรับบทเป็นพระรถเสน

3. พระลักษณาวงศ์ จับตอนที่นางเกสรซึ่งหลงรักพระลักษณาวงศ์ได้เข้ามาออดอ้อนให้พาไปเที่ยว แต่พระลักษณาวงศ์ได้ปฏิเสธเพราะคิดเป็นน้องสาว จึงได้ไล่ให้นางเกสรออกจากห้องเพราะกลัวคำครหา ในบทพระลักษณาวงศ์นี้โนราใหญ่รับบทเป็นนางเกสร พรานรับบทเป็นพระลักษณาวงศ์

4. โคบุตร จับตอนที่พระโคบุตรโดนเสน่ห์ของนางอำพัน ทำให้หลงใหลในตัวนางมาก จนถึงกับเพ้อหา เมื่อตกกลางคืนได้ออกตามหานางเมื่อพบกับเสนาก็ตรงเข้าปลุกปล้ำเพราะคิดว่าเป็นนางอำพัน ในบทโคบุตรนี้ โนราใหญ่รับบทพระโคบุตร พรานรับบทเป็นเสนา

5. สังข์ทอง จับตอนที่ท้าวสามลคิดหาอุบายแกล้งเจ้าเงาะเพราะกริ้วนางรจนาที่เลือกเจ้าเงาะเป็นคู่ครอง จึงเรียกเสนามาปรึกษา สรุปความว่าจะให้เขยทั้งหมดออกหาเนื้อหาปลาถ้าใครหาไม่ได้จะต้องถูกลงทัณฑ์ ในบทสังข์ทองนี้โนราใหญ่รับบทเป็นท้าวสามล พรานรับบทเป็นเสนา

6. ดาราวงศ์ จับตอนที่ดาราวงศ์พร้อมด้วยเสนาเก็บผอบแก้วได้ และเมื่อเปิดออกดูก็เห็นเส้นผมซึ่งมีกลิ่นหอม จึงคิดที่จะออกติดตามหาเจ้าของเส้นผมนั้น ในบทดาราวงศ์ โนราใหญ่รับบทเป็นดาราวงศ์ พรานรับบทเป็นทหารคนสนิท

7. พระอภัยมณี จับตอนที่นางเกษราโกรธศรีสุวรรณเพราะไม่ยอมมาเยี่ยมไข้ในขณะที่นางป่วย จึงทำให้ศรีสุวรรณต้องมางอนง้อจนคืนดีกันได้ ในบทพระอภัยมณี โนราใหญ่รับบทเป็นนางเกษรา พรานรับบทเป็นศรีสุวรรณ

8. จันทโครพ จับตอนที่นางโมราถูกพระอินทร์สาปให้เป็นชะนีร้องเรียกหาผัว จากความผิดที่ช่วยโจรป่าฆ่าผัวตนเอง ในบทจันทโครพนี้โนราใหญ่จะเป็นผู้เล่าเรื่องเองทั้งหมด

9. สินนุราช จับตอนที่สินนุราชได้ออกติดตามนางแก้วเกศบุบผาที่ถูกเจ้ากรุงสนธ์ลักพาตัวไป จนพบกับนกอินทรีย์และได้เข้าไปสอบถามความเรื่องนางแก้วเกศบุบผาจนทราบว่าขณะนี้อยู่ที่ไหน ในบทสินนุราชโนราใหญ่รับบทสินนุราช พรานรับบทเป็นนกอินทรีย์

10. สังข์ศิลป์ชัย จับตอนที่นางเกสรสุมณฑาผู้เป็นอาของสังข์ศิลป์ชัย เป็นห่วงนางศรีสุพรรณที่ได้หายไปจากวัง เพราะเกิดความเข้าใจผิดกับพระสังข์ศิลป์ชัย จึงเข้ามาในห้องเพื่อบอกให้พระสังข์ศิลป์ชัยออกตามหานางศรีสุพรรณ ในบทสังข์ศิลป์ชัยนี้ โนราใหญ่รับบทเป็นนางเกสรสุมณฑา พรานรับบทเป็นสังข์ศิลป์ชัย

11. มณีพิชัย จับตอนที่พระมณีพิชัยออกตามหาคนดีมีวิชามาให้ช่วยรักษามารดาที่ถูกงูกัดจนมาพบพราหมณ์น้อย และมีความสงสัยว่าน่าจะใช่นางยอพระกลิ่นเมียรัก จึงเข้าไปโอ้โลม ในบทมณีพิชัยโนราใหญ่รับบทมณีพิชัย พรานเป็นยอพระกลิ่น

12. ไกรทอง จับตอนไกรทองปราบชาละวันที่ได้นำตะเภาทองไปไว้ในถ้ำทอง จึงต้องมีการแทงชาละวันให้ตายก่อนจึงได้ช่วยตะเภาทองออกมา ในบทไกรทองโนราใหญ่รับบทไกรทอง พรานรับบทชาละวัน

การแสดงจับบท 12 นั้น จะเห็นได้มากในพิธีกรรมโนราโรงครู และในบทสิบสองโนราบางคณะจะใช้ตัวพรานกับโนราใหญ่เล่น แต่บางคณะก็ใช้นางรำตัวอื่น ที่ไม่ใช่ตัวพรานมาเล่นแทนก็ได้

บทละครที่นำมาจับบทออกพรานนั้นเข้าใจว่ามีอีกหลายเรื่องแต่ไม่สามารถค้นได้ในขณะนี้ผู้วิจัยจึงขอเสนอไว้แค่นี้เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้น

จะเห็นได้ว่าพรานโนราเป็นตัวประกอบสำคัญที่เล่นได้หลายบทบาท มีกลเม็ดเด็ดพรายในการเล่นเพื่อเพิ่มสีสันในการแสดงให้ประสบความสำเร็จ ดังจะได้สรุปบทบาทสำคัญของการประกอบการแสดง ดังนี้

1. เป็นตัวดำเนินเรื่องคู่กับตัวนายโรง เพราะการแสดงโนราแบบดั้งเดิมนั้นใช้ผู้แสดงจำนวนน้อย มีเฉพาะตัวพรานกับตัวนายโรง หรือตัวละครประกอบอื่นบ้าง ดังนั้นตัวพรานจึงต้องช่วยเสริมบท เพื่อให้การแสดงต่อเนื่องกันด้วยดี ทั้งยังสามารถทำให้ตัวนายโรงสามารถมีเวลาคิดเนื้อเรื่องที่จะแสดงต่อไป

2. เป็นตัวเพิ่มรสชาติของการแสดง ตัวพรานเป็นตัวที่แสดงเข้าได้กับเหตุการณ์ และสภาพความเป็นอยู่ของผู้ชมในขณะนั้นมากที่สุด ดังนั้นจึงสามารถนำเรื่องเหตุการณ์ปัจจุบันที่ผู้ชมกำลังประสพ มาแทรกเป็นเรื่องล้อเลียนเพื่อเพิ่มความสนุกของบทละครได้

3. เป็นตัวเสริมบทของตัวนายโรง ในขณะที่กำลังแสดงนั้นตัวนายโรงอาจต้องกล่าวถึงสัตว์ สิ่งของ หรืออื่น ๆ เข้ามาด้วย ดังนั้นเพื่อให้เหตุการณ์ของบทละครสมบูรณ์และมีความต่อเนื่องกันตัวพรานจึงจำเป็นต้องรับบทบาทเสริมด้วย เช่น เป็นนก เป็นจระเข้ เป็นผู้หญิง เป็นต้น เพื่อความสมจริงของบทละครที่ตัวนายโรงกำลังเสนอ

4. เป็นตัวปฏิภาณกวี คือ ต้องสามารถร้องบทกลอน และพูดได้อย่างรวดเร็ว มีเนื้อหาสาระทั้งคติโลก คติธรรม อย่างไม่มีข้อบกพร่อง

5. เป็นตัวบอกเรื่อง ในบางครั้งการแสดงของตัวนายโรงนั้น จำเป็นต้องร้องบทหรือแสดงไปอย่างต่อเนื่อง อาจทำให้ผู้ชมสับสนได้ ดังนั้นตัวพรานจึงจำเป็นที่ต้องรับหน้าที่แทรกเพื่อทำความเข้าใจกับผู้ชมในเรื่องของบทละครที่กำลังแสดง

ลักษณะเด่นที่กล่าวถึงนี้ เป็นบทบาทสำคัญของตัวพรานที่ผู้วิจัยสรุปได้จากการนำเสนอบทละครที่กล่าวแล้วข้างต้น

องค์ประกอบหลักของการแสดงโนรา

กลวิธีในการแสดงโนราที่ถูกต้องตามแบบดั้งเดิมนั้นประกอบด้วย การรำ การร้อง และการแสดงเป็นเรื่อง จึงจะครบองค์ประกอบตามแบบแผน ซึ่งจะได้อธิบายวิธีการปฏิบัติในรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การรำ คือ การร่ายรำอวดความชำนาญและความสามารถเฉพาะตนโดยการรำประสมท่าต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างต่อเนื่องกลมกลืน การรำโนราที่ดีจะต้องยึดหลักปฏิบัติ คือ วิธีการทรงตัวที่ดี และลักษณะของการเคลื่อนไหวที่ถูกต้อง ดังจะได้อธิบาย ดังนี้

1.1 วิธีการทรงตัว คือ การวางสัดส่วนของร่างกายให้ถูกต้อง โดยจะเริ่มตั้งแต่ส่วนของใบหน้า (ตั้งแต่ลำคอถึงศีรษะ) จะต้องเปิดปลายคาง หรือแหงนหน้ามองด้านบนเล็กน้อย ส่วนของหน้าอก (ตั้งแต่ลำคอถึงสะเอว) จะต้องแอ่นหน้าอกไปข้างหน้า

ให้สุดตัว ซึ่งจะส่งให้เปิดปลายดาวหรือเชิดหน้าไปด้วย ส่วนของก้น (ตั้งแต่ต้นขาส่วนบนถึงก้น) จะต้องกดต้นขาไปข้างหลังให้เต็มกำลังจะทำให้ก้นเชิดงอนขึ้น ขาส่วนล่าง (ตั้งแต่หัวเข่าถึงเท้า) จะต้องทำมุม 45 องศา ส่วนของเท้าจะต้องวางเต็มน้ำหนัก ลักษณะทั้งหมดคือการทรงตัวที่ถูกต้องของการรำโนรา

1.2 ลักษณะของการเคลื่อนไหว การเคลื่อนไหวสัดส่วนของร่างที่ถูกต้องของโนรา จะต้องเคลื่อนไหวเฉพาะส่วนที่ต้องการ จะไม่เคลื่อนไหวทั้งหมดของลำตัว เช่น ถ้าต้องการเคลื่อนไหวเท้าโดยการซอยเท้าถี่ ลำตัวจะต้องนิ่ง และทางกลับกัน ถ้าต้องการเคลื่อนไหวลำตัว ส่วนของขาก็จะต้องอยู่นิ่ง มือและใบหน้าก็จะต้องเป็นไปตามท่าทางที่กำลังปฏิบัติอยู่ การำของโนราแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ การรำตามแม่ท่าโดยทั่วไป การรำเฉพาะอย่าง และการรำทำบท จะได้อธิบาย ดังนี้

1.1 การรำตามแม่ท่าโดยทั่วไป คือ การรำตามท่าที่ครูบาอาจารย์สั่งสอนเอาไว้เป็นแบบฉบับ เช่น ท่าแม่ลาย บทประถม หรือปฐม บทครูสอน และบทสอนรำ เป็นต้น

1.2 การรำเฉพาะอย่าง คือ การรำแสดงความสามารถของตนเอง โดยในบางครั้งอาจนำแม่ท่ามาประกอบ หรือนำท่าทางที่ตนเองประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่แสดงให้เป็นที่ประจักษ์ต่อมวลชน เช่น เพลงปี่ เพลงทับ การรำโนราตัวอ่อน เป็นต้น

1.3 การรำทำบท คือ การรำตีท่าตามบทกลอนที่ขับ บางท้องถิ่นเรียกรำทำบทว่า "ทำกำพรัด"[13] นั่นคือเอาบทกลอนที่แต่งไว้แล้วมาร้องให้ถูกทำนองและรำตีท่าตามบทร้องนั้น ๆ รำทำบทถือว่าเป็นศิลปะชั้นสูงของโนรา ผู้ที่รำจะต้องผ่านการรำแม่บท และการรำประสมท่ามาแล้วอย่างชำนาญ

2. การร้อง คือ การขับบทกลอน โนราแต่ละตัวจะต้องอวดลีลาขับบทกลอนให้ไพเราะ คือจะต้องกลมกลืนกับเสียงดนตรี น้ำเสียงชัดเจน และต้องร้องให้ถูกต้องตามลักษณะบังคับของบทกลอน บทที่ใช้ขับกลอนโนรานั้นมี 2 ประเภท คือ บทกำพรัด กับกลอนมุดโต ดังจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

---

[13]อุดม หนูทอง, โนรา (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, 2536) หน้า 188.

2.1 บทกำพรัด คือ กลอนที่แต่งไว้ก่อน ใช้ว่าตอนอยู่ในม่านก่อนออกแสดงเรียกว่า "กำพรัดเกี้ยวม่าน" และใช้ว่าตอนแสดงแต่ไม่ต้องตีท่าแบบทำบท เพียงแต่ขยับตัว แขนขาอย่างธรรมดา บทกำพรัดตอนออกรำมีมากมาย เนื้อหาสาระของบทกลอนจะแตกต่างกัน เช่น บทชม บทสอนใจ บทเกี้ยว เป็นต้น จะแต่งเป็นกลอนสี่ กลอนหก หรือกลอนแปด ก็ได้

2.2 กลอนมุดโต คือ กลอนสดที่คิดเอาในทันทีทันใด กลอนแบบนี้จะมีเนื้อหาเข้ากับเหตุการณ์และยุคสมัย ผู้ร้องกลอนต้องมีปฏิภาณไหวพริบและโวหารดีจึงจะน่าฟัง ทำนองกลอนที่นำมาว่าเป็นกลอนมุดโต จะเป็นกลอนสี่ กลอนหก หรือกลอนแปด

3. การเล่นเป็นเรื่อง คือ การจับเอาเรื่องราวบทหรือตอนใดตอนหนึ่งของนิยายมาเล่นเป็นเรื่องแบบละคร ตัวแสดงหลักที่เล่นมีเพียง 2 ตัวคือ โนราใหญ่ กับพรานและอาจมีประกอบอีก 1-2 ตัว โดยปกติโนราไม่เล่นเป็นเรื่อง แต่ถ้ามีเวลามากพอ หลังอวดการรำ การร้องและการทำบทแล้วอาจแถมการเล่นเป็นเรื่องให้ดู เพื่อความสนุกสนาน โดยเลือกเรื่องที่รู้จักกันดีแล้วบางตอนมาแสดง เลือกเอาแต่ตอนที่ต้องใช้ตัวแสดงน้อย ๆ ไม่เน้นการแต่งตัวตามเรื่อง มักแต่งตามที่แต่งรำกันอยู่แล้ว แล้วสมมติเอาว่าใครเป็นใครแต่จะเน้นตลกและการขับบทกลอนแบบโนราให้ได้เนื้อหาตามท้องเรื่อง ดังลักษณะของบทละครที่ได้กล่าวแล้ว

วงดนตรี

วงดนตรีที่ใช้ประกอบในการรำ และการร้องของโนรา มีเครื่องดนตรีทั้งหมด 6 ชิ้น เครื่องดนตรีแต่ละชิ้นจะมีลักษณะเฉพาะทางซึ่งอาศัยปี่เป็นตัวเชื่อมดำเนินทำนอง วงดนตรีโนราประกอบไปด้วย ทับ กลอง ปี่ โหม่ง ฉิ่ง และแตระหรือแกระ เครื่องดนตรีทั้งหมดจะมีหน้าที่ ดังต่อไปนี้

1. ทับ เป็นเครื่องตีกำกับจังหวะและทำนอง มี 2 ลูก ลูกเสียงแหลม เรียก "ตัวผู้" และลูกเสียงทุ้ม เรียก "ตัวเมีย" ตัวผู้ใช้บรรเลงนำจึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "หน่วยยืน" ส่วนทับตัวเมียใช้บรรเลงตาม จึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "หน่วยหลัก" (หลักในภาษาถิ่นใต้หมายถึง ขัด ขวาง) ทับทั้ง 2 ลูกจะนำมาผูกไขว้กันใช้ลูกคู่ตีเพียงคนเดียว จังหวะทับจะต้องเปลี่ยนตามผู้รำ ดังนั้นผู้ทำหน้าที่ตีทับจึงต้องนั่งให้มองเห็นผู้รำตลอดเวลา และจะต้องรู้เชิงของผู้รำด้วย

2. กลอง เป็นกลองทัดขนาดเล็ก ใช้เป็นเครื่องกำกับจังหวะที่คอยรับและขัดจังหวะทับที่เรียกว่า "ขัดลูกกลอง" มีจำนวน 1 ใบ

3. ปี่ เป็นเครื่องเป่าเพียงชิ้นเดียวของวง ใช้ปี่ใน หรือปี่นอกก็ได้ ปี่ถือเป็นเครื่องดนตรีประกอบเพื่อเพิ่มเสน่ห์ให้กับทำนองเพลง

4. โหม่ง เป็นเครื่องกำกับจังหวะ มี 2 ลูก ลูกเสียงแหลม เรียก "หน่วยจี้" ลูกเสียงทุ้ม เรียก "หน่วยทุ้ม" เสียงโหม่งจะใช้ประกอบกับการขับกลอนของโนรา เพื่อให้มีใยเสียงหวาน กังวาน ชวนฟัง เรียกว่า "เสียงเข้าโหม่ง"

5. ฉิ่ง เป็นเครื่องตีกำกับจังหวะ ใช้คู่กับโหม่ง โดยมุมหนึ่งของรางโหม่งจะผูกฉิ่งฝาหนึ่งไว้ เวลาลูกคู่ตีโหม่งก็จะได้ตีฉิ่งควบคู่ไปด้วย

6. แตระ หรือแกระ คือ กรับเป็นเครื่องตีเคาะให้จังหวะทำด้วยไม้ไผ่ มีทั้งกรับอันเดียวที่ใช้ตีกระทบกับรางโหม่ง หรือกรับคู่ที่ตีกระทบกัน 2 อัน และมีที่ร้อยเป็นพวง เรียกว่า "กรับพวง"

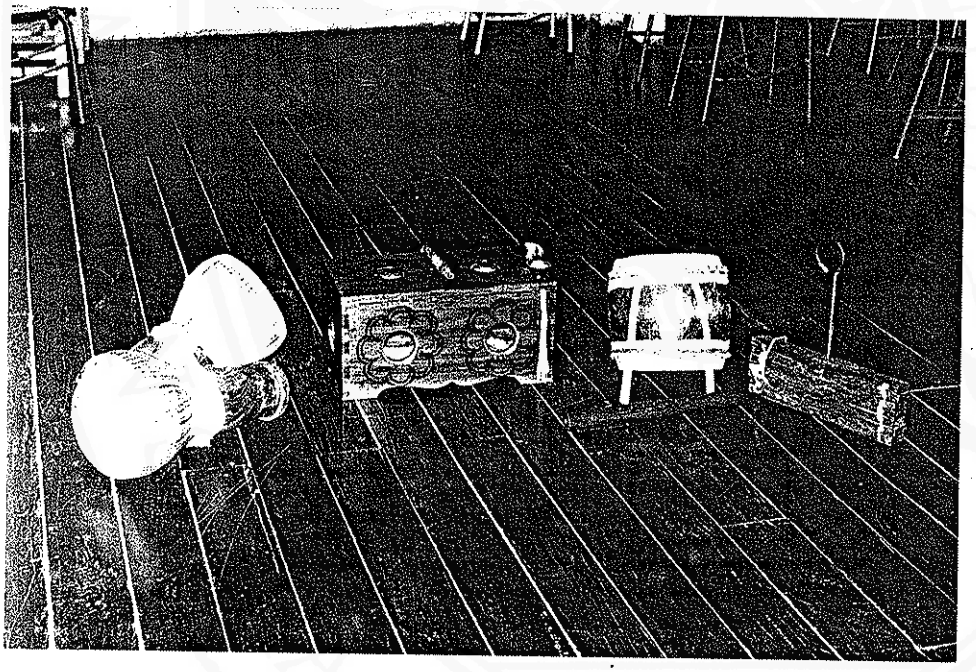

ภาพแสดงเครื่องดนตรีโนรา

เครื่องแต่งกาย

เครื่องแต่งกายของโนราแบบดั้งเดิมสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ การแต่งเครื่องใหญ่ กับการแต่งแบบตัวประกอบ ซึ่งการแต่งทั้ง 2 แบบจะมีความแตกต่างอย่างไรจะได้กล่าวไว้ดังต่อไปนี้

1. แต่งเครื่องใหญ่ หรือ แต่งยืนเครื่อง คือ การแต่งกายครบเครื่องตามแบบฉบับของโนรา ผู้ที่จะแต่งกายแบบเครื่องใหญ่นี้ ได้แก่ นายโรงโนรา และนาง(รำ) ซึ่งประกอบด้วยเทริด เครื่อง ลูกปัด ทับทรวง ปีกนกแอ่น ปีก หรือหางหงส์ เหน็บเพลา หรือหน้าเพลา ผ้านุ่ง สายรัด หน้าผ้า ผ้าห้อยหน้า กำไล หรือไหมล และเล็บ ลักษณะของเครื่องแต่งกายโนราแบบเครื่องใหญ่จะได้กล่าวในรายละเอียด ดังนี้

1.1 เทริด เป็นเครื่องประดับศรีษะ ลักษณะคล้ายมงกุฎยอดเตี้ย โครงสานด้วยไม้ไผ่ บางคนถือเคล็ดว่าไม้ไผ่ที่จะทำเทริดจะตัดเอาลำกลางกอ โดยตัดในคืน "เดือนเป็นจันทร์" (จันทรุปราคา) เพราะคืนดังกล่าวจะมีประชาชนออกมาช่วยเหลือพระจันทร์ โดยกล้วว่าพระราหูจะกินพระจันทร์แล้วจะทำให้โลกมืด เพดานเทริดใช้ไม้ทองหลาง ยอดและทูเทริดใช้ไม้รักหรือไม้ยอ เป็นการเอาเคล็ดจากคำว่า ทอง รัก และ ยอ เพื่อความเป็นศิริมงคลของตัวโนรา ลงรัก ลงน้ำทอง ตกแต่งด้วยใบกะจังและแกะลายกนกต่าง ๆ ตรงฐานยอดจะพันด้วยสายสิญจน์ที่ใช้ในพิธีครอบเอาไว้ เพื่อความเป็นศิริมงคลต่อผู้แสดง

1.2 เครื่องลูกปัด เป็นเครื่องแต่งตัวที่ร้อยด้วยลูกปัดเป็นลายต่าง ๆ ใช้ตกแต่งลำตัวท่อนบน ประกอบด้วยสายบ่า สายพาด สายคอ พานโครง และปิ้งคอ ซึ่งจะมีรายละเอียด ดังนี้

1.2.1 สายบ่า หรือ บ่า เป็นแผงลูกปัดรูปสามเหลี่ยมมี 2 ชิ้น สำหรับพาดทับหัวบ่าข้างละชิ้น

1.2.2 สายพาด หรือ สายสังวาลย์ เป็นสร้อยลูกปัด 2 เส้น ความกว้างประมาณ 1.5 เซนติเมตร ใช้คล้องเฉวียงบ่า พาดตัดกันตรงอกและกลางหลัง ความยาว เมื่อคล้องเฉวียงบ่าแล้วจะห้อยลงมาถึงชายโครง

1.2.3 สายคอ เป็นสร้อยลูกปัดร้อยเป็นแถบ กว้างประมาณ 1.5 เซนติเมตร เมื่อคล้องคอแล้วจะห้อยลงมาระดับอก

1.2.4 พานโครง รอบนอก พานอก หรือสายรัดโพง เป็นแผงลูกปัดรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าใช้พันรอบอก

1.2.5 ปิ้งคอ เป็นแผงลูกปัดรูปสามเหลี่ยม 2 ชิ้น สำหรับสวมห้อยคอด้านหน้า 1 ชิ้น และ ด้านหลัง 1 ชิ้น

1.3 ทับทรวง ชับทรวง ตาบ หรือที่โนราสมัยก่อนเรียก "หัวอัก" เป็นแผ่นเงิน รูปคล้ายขนมเปียกปูน ดุนลายอย่างสวยงาม ใช้แขวนกับสายคอให้ห้อยอยู่ระดับทรวงอก

1.4 ปีกนกแอ่น เป็นแผ่นเงินรูปคล้ายนกนางแอ่นกางปีก ดุนลายอย่างสวยงาม ใช้แขวนติดกับสายสังวาลย์บริเวณชายโครงข้างละอัน

1.5 ปีก หรือที่ชาวบ้านเรียก "หางหงส์" นิยมทำด้วยเขาควาย หรือ หนังสัตว์ ลักษณะคล้ายปีกนก ส่วนปลายงอนเชิด ร้อยด้วยลูกปัดเป็นระย้าห้อยสวยงาม ใช้คาดสะเอวด้านหลังให้ปลายงอนเชิดขึ้นอย่างหางหงส์

1.6 เหน็บเพลา หรือ หน้าเพลา คือ สนับเพลานั่นเอง เป็นกางเกงขาทรงกระบอกยาวประมาณครึ่งน่อง นิยมปักปลายขาด้วยดิ้นหรือไม่ก็ร้อยด้วยลูกปัดเป็นดอกลายต่าง ๆ แต่เหน็บเพลาของโนราบางคนจะทำเป็นขากางเกงทรงกระบอก 2 ขา มีสายรัดตรงโคนขา เวลาใส่ก็สวมกับขาแล้วเอาสายรัดไว้กับโคนขา

1.7 ผ้านุ่ง เป็นผ้ายาวสี่เหลี่ยมผืนผ้า จะเป็นผ้าพื้นหรือผ้าดอกก็ได้ มีความยาวประมาณ 270 เซนติเมตร กว้างประมาณ 100 เซนติเมตรใช้นุ่งทับเหน็บเพลาให้กระชับ ดึงชายผ้าไปเหน็บไว้ข้างหลังคล้ายนุ่งโจงกระเบน รั้งชายให้ห้อยลงส่วนนี้เรียกว่า "หางหงส์" ดังมีกล่าวลักษณะการนุ่งผ้าแบบนี้ว่า "นุ่งผ้าจีบพกยกหางหงส์"จึงเป็นอันชี้ชัดได้ว่าเครื่องแต่งตัวในข้อ 5 นั้นที่ถูกก็คือ "ปีก" นั่นเอง

1.8 สายรัด ทำด้วยด้ายขาว 3 เส้น เฝือกันเป็นเกลียว ใช้คาดสะเอวรัดผ้านุ่งให้แน่น ด้ายนี้โนราหีต บุญหนูกลับ กล่าวว่า "หมอจะเสกอาคมให้ "ผูกขี้ผูกเยี่ยว" (คือทำให้ไม่ปวดอุจจาระและปัสสาวะหลังจากแต่งตัวเสร็จแล้ว)[14]

---

[14]อุดม หนูทอง, โนรา (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, 2536), หน้า 38-41.

1.9 หน้าผ้า เทียบได้กับชายไหว ทำด้วยผ้าร้อยด้วยดิ้นหรือลูกปัด

1.10 ผ้าห้อยหน้า เทียบได้กับชายแครง นิยมใช้ผ้าแพรสีต่าง ๆ ผูกหรือเหน็บห้อยไว้สองข้างของหน้าผ้า

1.11 กำไล หรือไหมุล มี 3 แบบ คือ กำไลต้นแขน กำไลปลายแขน และกำไลมือ กำไลสองชนิดแรกทำด้วยเงิน ดุนเป็นดอกลายต่าง ๆ ใช้สวมรัดต้นแขน และปลายแขน ทำให้กล้ามเนื้อมีมัดกล้ามดูทะมัดทะแมง ส่วนกำไลมือนิยมทำด้วยทองเหลืองใช้สวมข้อมือข้างละหลาย ๆ วง เวลารำ หรือเยื้องกรายจะทำให้เกิดเสียงดังชวนเร้าใจยิ่งขึ้น

1.12 เล็บ ทำด้วยเงินหรือทองเหลือง เป็นรูปกรวยปลายงอนส่วนปลายใช้หวายร้อยลูกปัดต่อออกมา ใช้สวมนิ้วมือข้างละ 4 นิ้ว ยกเว้นหัวแม่มือ แต่ปัจจุบันจะสวมแค่ 3 นิ้วก็มี โดยเว้นนิ้วหัวแม่มือและนิ้วนาง (สาเหตุที่เว้นนิ้วหัวแม่มือและนิ้วนางนั้นไม่ทราบสาเหตุที่แน่นอน) (ลักษณะของเครื่องแต่งกายดูได้จากภาคผนวก)

2. แต่งแบบตัวประกอบ คือ ตัวพราน ซึ่งเป็นตัวประกอบได้หลายบทบาท เช่น เป็นตัวบอกเรื่อง เป็นตัวตลก และเป็นบทบาทสมมติในการแสดงเรื่อง ตัวพรานนี้จะแต่งได้ 2 แบบ คือ แบบพรานผู้ชาย หรือพรานผู้ กับแบบพรานผู้หญิง หรือพรานเมีย การแต่งกายของพรานทั้ง 2 แบบจะได้อธิบายอย่างละเอียด ดังนี้

2.1 การแต่งกายแบบพรานผู้ คือ การแต่งกายตามแบบฉบับของตัวพรานโนราผู้ชาย ลักษณะเหมือนการแต่งกายแบบลำลองของผู้ชายโบราณประกอบด้วยผ้ายาวผ้าพาดบ่า หรือผูกสะเอว ลูกประคำ และหน้าพราน ดังจะได้กล่าวในรายละเอียด ดังนี้

2.1.1 หัวพราน หรือ หน้าพราน คือ หน้ากากชนิดหนึ่ง นิยมทำด้วยไม้มะพูด ไม้รัก ไม้ยอ โดยเอาเป็นเคล็ดว่าทำให้พูดเก่ง พูดตลก มีคนรัก คนยกยอ ไม้เหล่านี้จะแกะเป็นรูปใบหน้าคน นิยมทำให้จมูกยาว แก้มป่อง เจาะรูตรงส่วนตาและจมูก ไม่มีคางและฟันล่าง ให้มีแต่ฟันบน ฟันเลี่ยมด้วยเงิน หรือทาสีทอง ใช้ขนห่าน ขนนก ทำเป็นผม แต่ช่วงหลัง ๆ ใช้ไหมพรมแทนขนนกก็มี หัวพรานผู้ เป็นสีแดง

2.1.2 ลูกประคำ คือ สร้อยคอ ถือเป็นเครื่องลางของขลัง เป็นเม็ดพลาสติก หรือก้อนหิน ไม่จำกัดสี และรูปแบบร้อยต่อกันเป็นวงกลมใช้ห้อยคอ บางครั้งไม่จำเป็นต้องใช้ก็ได้

2.1.3 ผ้าพาดบ่า หรือผูกสะเอว คือ ผ้าขาวม้าที่รู้จักโดยทั่วไป มีความยาวประมาณ 150 เซนติเมตร กว้างประมาณ 50 เซนติเมตร ลักษณะของลายผ้าไม่มีกำหนดแน่นอน

2.1.4 ผ้านุ่ง คือ ผ้ายาวสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ใช้สำหรับนุ่งเป็นโจงกระเบน มีความยาวประมาณ 270 เซนติเมตร กว้างประมาณ 100 เซนติเมตร จะใช้ผ้าพื้น หรือผ้าลายไทยก็ได้ แต่นิยมใช้ผ้าลายไทย เพราะเมื่อขึ้นเวทีจะทำให้ดูเด่นและสวยงาม[15]

นอกจากนี้การแต่งกายของตัวพรานผู้ จะแต่งได้เป็น 3 ลักษณะตามความถนัดและโอกาสที่ใช้แสดง คือ แต่งแบบนุ่งผ้าโจงกระเบน แต่งแบบนุ่งผ้าลอยชาย และแต่งตอนออกป่า ดังคำอธิบายประกอบรูปหน้าถัดไป

---

[15]สัมภาษณ์ จันทร์ ทดแทน, 25 ตุลาคม 2537.

1. แต่งแบบนุ่งผ้าโจงกระเบน[16]

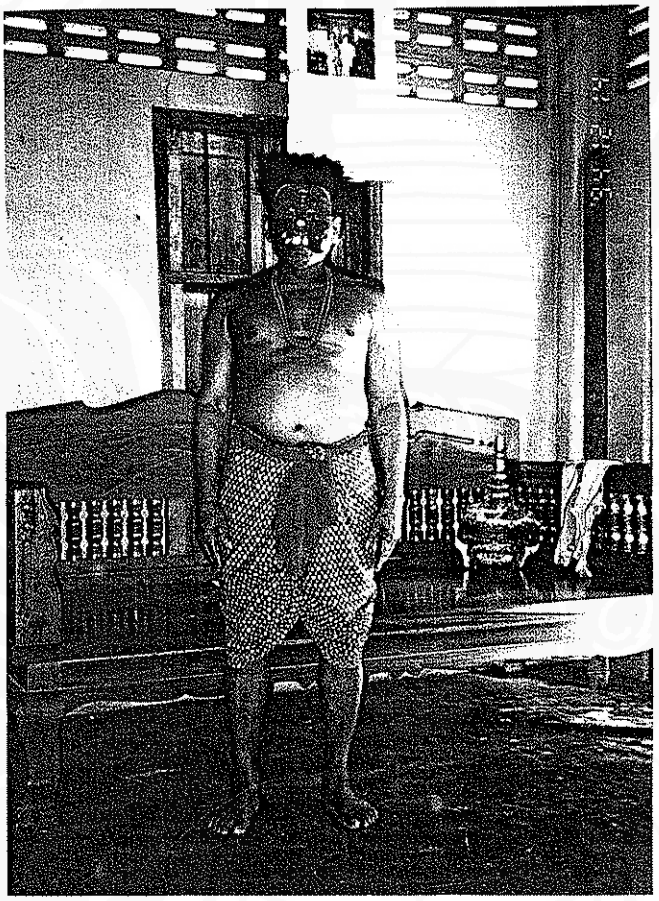

1.1 นุ่งผ้ายาว(ผ้าลาย)เป็นโจงกระเบน การนุ่งผ้าโจงกระเบนจะม้วนหางไปทางไหนก็ได้ ไม่กำหนดแน่นอนถือความถนัดของผู้แต่งเป็นหลักสำคัญ

1.2 ผ้าขาวม้าผูกสะเอว หรือ พาดบ่า

1.3 ห้อยลูกประคำ หรือไม่ต้องก็ได้

1.4 สวมหน้าพราน

---

[16]พยอม ดันธิด, แสดงแบบ, 10 มกราคม 2538.

2. แต่งแบบนุ่งผ้าลอยชาย[17]

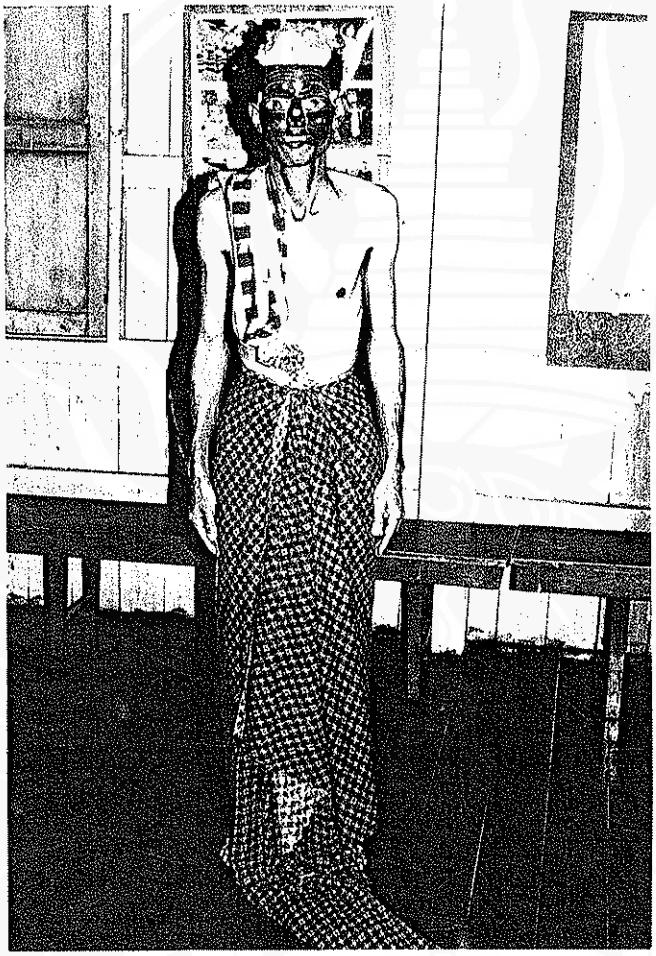

2.1 นุ่งผ้ายาว(ผ้าลาย)โดยผูกเป็นเงื่อนรั้งไว้กับสะเอวชายผ้าที่เหลือทั้ง 2 ด้านปล่อยชายให้ยาวไปกับพื้น

2.2 ผ้าขาวม้าพาดบ่า โดยพับครึ่งชายผ้าแล้วพาดห้อยบ่าทางซ้าย หรือขวาก็ได้

2.3 ห้อยลูกประคำ หรือไม่ต้องก็ได้

2.4 สวมหน้าพราน

---

[17]สมหมาย หอยสังข์, แสดงแบบ, 12 มกราคม 2538.

3. แบบใช้แสดงในการเดินป่า มีหลักฐานกล่าวไว้ในหนังสือมโนหรานิบาต ฉบับวัดมัชฌิมาวาส สงขลา แต่การแต่งกายแบบนี้ในปัจจุบันนี้ ผู้วิจัยมิเคยพบเห็นคงเป็นแต่ตำนานกล่าวอ้างในหนังสือ จึงใคร่จะใส่ไว้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ด้วย สรุปความว่า[18]

3.1 นุ่งผ้ายาวเป็นสนับเพลา

3.2 คาดเข็มขัด

3.3 สวมเสื้อ

3.4 ถือพร้าเป็นอาวุธ

3.5 สะพายดอกเกาทัณฑ์

3.6 สวมรองเท้าหนังควาย

2.2 การแต่งกายแบบพรานเมีย คือ การแต่งกายของพรานโนราผู้หญิง มีลักษณะเหมือนการแต่งกายของผู้หญิงชาวบ้านแบบดั้งเดิมกล่าวคือ นุ่งผ้ายาว สวมเสื้อห่มผ้าสะไบ สวมหน้าพราน ดังจะได้กล่าวเป็นรายละเอียด ดังนี้

2.2.1 หัวพราน หรือ หน้าพราน คือ หน้ากากชนิดหนึ่ง มีลักษณะคล้ายหน้ากากของพรานผู้ แต่จะแตกต่างกันตรงโครงสร้างของรูปหน้าจะเป็นลักษณะของผู้หญิงใช้สีขาว หรือสีเนื้อทาแทนสีแดง

2.2.2 เสื้อ คือ เครื่องห่อหุ้มร่างกายส่วนบนเพื่อปกปิดสิ่งสงวน มี 2 แบบ คือ เสื้อคอกระเช้า เป็นเสื้อคอกลม ไม่มีแขน ความยาวของตัวเสื้อเมื่อสวมใส่แล้วจะอยู่ระดับสะเอว ไม่จำกัดว่าเป็นสีอะไร และเสื้อแขนกระบอก เป็นเสื้อคอกลม แขนยาวระดับข้อศอกหรือข้อมือก็ได้ ความยาวของตัวเสื้อเมื่อสวมใส่แล้วจะอยู่ระดับสะเอว ไม่จำกัดว่าเป็นสีอะไร

---

[18]วิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา, มโนหรานิบาตฉบับวัดมัชฌิมาวาส สงขลา (สงขลา : โรงพิมพ์จิงจิง, 2513), หน้า 312.

2.2.3 ผ้าสะไบ คือ ผ้าที่ใช้ห่มทับเสื้อ หรือพันร่างกายแทนเสื้อก็ได้ เป็นผ้าพื้น ไม่จำกัดว่าเป็นสีอะไร มีความยาวและความกว้างไม่ระบุแน่นอน แต่เมื่อห่มแล้วจะต้องไม่สั้น หรือยาวเกินไป บางครั้งอาจใช้ผ้าขาวม้ามาทำสะไบก็ได้

2.2.1 ผ้ายาว คือ ผ้าที่ใช้สำหรับนุ่งเป็นโจงกระเบน มีลักษณะเช่นเดียวกับที่ใช้นุ่งของตัวพรานผู้

ลักษณะการแต่งกายของพรานเมีย จะแต่งได้ 2 แบบ ตามความถนัดของผู้แสดง คือ แต่งแบบสวมเสื้อ และแต่งแบบผ้าห่อออก ดังนี้

1. แต่งแบบสวมเสื้อ[19]

1.1 นุ่งผ้าโจงกระเบน จะใช้ผ้าพื้น หรือผ้าลายก็ได้ หางกระเบนไม่กำหนดแน่นอนว่าม้วนทางไหนยึดเอาความถนัดของผู้แต่งเป็นหลักสำคัญ

1.2 สวมเสื้อคอกระเช้า หรือแขนกระบอก

1.3 ห่มผ้าสะไบทับเสื้อ ไม่จำกัดว่าจะทับจากซ้ายมาขวา หรือจากขวามาซ้ายก็ได้

1.4 สวมหน้าพราน

---

[19]ธีรวัฒน์ ช่างสาน, แสดงแบบ, 12 มกราคม 2538.

2. แต่งแบบผ้าห่อกาย[20]

2.1 นุ่งผ้าโจงกระเบนลักษณะเดิม

2.2 ผ้าสะไบห่อกายปล่อยชายที่เหลือห้อยไว้ข้างหน้า ไม่จำกัดว่าจะห้อยด้านไหนยึดเอาความถนัดของผู้แต่งเป็นหลัก

2.3 สวมหน้าพราน

---

[20]ธีรวัฒน์ ช่างสาน, แสดงแบบ, 12 มกราคม 2538.

อุปกรณ์การแสดงโนรา

นอกจากเครื่องดนตรีและเครื่องแต่งตัวแล้ว โนรายังมีเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบการแสดงอีกหลายอย่าง ได้แก่ พระขรรค์ ไม้หวายเฆี่ยนพราย หม้อน้ำมนต์ ศร ธนู แซง หรือกะแซง และหอก ดังจะได้กล่าวรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. พระขรรค์ เป็นเครื่องใช้ของโนราใหญ่ ใช้ตอน "จับบท" คือแสดงเรื่องโดยจับเอาตอนใดตอนหนึ่งของวรรณกรรมมาแสดง ตอนจับบทโนราใหญ่จะถือหรือเหน็บพระขรรค์ นอกจากนี้ยังใช้พระขรรค์ในพิธีกรรม โดยใช้ตัดจากมุงหลังคาโรงและตัดห่อเหมรย ตอนทำพิธีส่งครู และตัดเหมรย เป็นต้น พระขรรค์อาจทำด้วยโลหะ หรือทำด้วยไม้ก็ได้ ถ้าทำด้วยไม้จะใช้ไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล เช่น ไม้ชัยพฤกษ์

2. ไม้หวายเฆี่ยนพราย เป็นเครื่องใช้ของโนราใหญ่ ใช้ตอนรำเฆี่ยนพรายในการเล่นประชันโรง เพื่อตัดไม้ข่มนามฝ่ายตรงข้าม ไม้หวายเฆี่ยนพรายทำจากหวายหัวเดียว(ขึ้นต้นเดียว) จำพวกหวายแส้ม้า หวายตะค้า โดยถอนให้ติดทั้งรากนำมาตัดปลายให้เหลือยาวประมาณสองศอกครึ่ง แต่งส่วนโคนให้สวยงาม ให้หมอลงอักขระปลุกเสกเป็นของขลัง ไม้หวายนี้จะเก็บไว้ในที่สูง เชื่อว่าถ้าตีคนจะทำให้คนถูกตีเป็นบ้าหรือหาความเจริญไม่ได้

3. หม้อน้ำมนต์ ใช้ตอนรำเฆี่ยนพราย โดยหมอเป็นคนถือและประพรมโรง

4. ศร ใช้ตอนรำเฆี่ยนพราย โดยแผลงศรไปทางโรงโนราฝ่ายตรงข้าม หรือตอนพรานออกป่าใช้เป็นอาวุธก็ได้

5. ธนู ใช้เป็นอาวุธสำหรับพรานตอนจับบทพระสุธน นางมโนห์รา หรือตอนทำพิธีคล้องหงส์ ธนูที่ใช้เป็น "ธนูคัน"

6. แซง หรือ กะแซง เป็นเครื่องกันแดดฝน ทำด้วยไม้ชิงเย็บเป็นแผง ใช้สำหรับพรานตอนจับบทพระสุธนเช่นเดียวกัน

7. หอก มีทั้งหมด 7 เล่ม ใช้ตอนพิธีรำแทงเข้ หรือตอนแสดงจับบท "นายไกร" (ไกรทอง)

---

[21]อุดม หนุทอง, <u>โนรา</u> (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, 2536), หน้า 44-45.

อุปกรณ์การแสดงของโนราที่กล่าวแล้วข้างต้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 หมวด ตามลักษณะของการใช้ประกอบการแสดงโนรา กล่าวคือ หมวดอาวุธ และหมวดอุปกรณ์ หมวดอาวุธ ได้ก่ พระขรรค์ ไม้หวายเฆี่ยนพราย ศร ธนู และหอก ส่วนหมวดอุปกรณ์ ได้แก่ หม้อน้ำมนต์ และแซงหรือกะแซง

โรงโนรา[22]

โรง หรือสถานที่แสดงนั้นโนรารุ่นเก่ากล่าวตรงกันว่า โรงโนราสมัยก่อนปลูก "ขนาดเท่าแผ่นดินอนุญาต" คือแผ่นดินที่พระยาสายฟ้าฟาดประทานให้แก่ขุนศรีศรัทธาผู้เป็นหลาน มีขนาดกว้าง 9 ศอก ยาว 11 ศอก หรือกว้างประมาณ 8 เมตร ยาว 7 เมตร ลักษณะโรงต่างกันเป็น 2 แบบ คือ โรงรำทั่วไป กับโรงสำหรับจัดพิธีกรรมรำโรงครู ซึ่งจะได้กล่าวในรายละเอียด ดังนี้

โรงรำทั่วไป โรงโนราแบบดั้งเดิมนั้นมักปลูกโรงติดพื้นดิน ใช้เสา 6 เสา หลังคาจั่ว ด้านข้างเปิดโล่งทั้ง 4 ทิศ คนดูสามารถดูได้รอบทิศทาง มีพนักทำด้วยไม้ไผ่ยาวราว 1 เมตร มีเสา 2 เสาฝังกับพื้นดิน(ใช้สำหรับผู้แสดงนั่ง) ส่วนของโรงด้านที่มีพนักนี้ถือเป็นหลังโรง การปลูกโรงห้ามหันหน้าไปทางทิศตะวันตกเพราะเชื่อว่าทำให้ตกอับ และไม่หันหลังโรงให้สถานที่ศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่เคารพบูชาเพราะเชื่อว่าเป็นอัปมงคล รอบ ๆ โรงจะใช้ไม้ไผ่กั้นไว้รอบโดยผูกติดกับเสาโรงด้านนอก สูงจากพื้นดินประมาณ 1 ศอก เรียกว่า "พนักพิง"

ระยะต่อมาโรงโนราได้มีการยกพื้นขึ้นเป็นเวทีสูงประมาณ 1 เมตร หลังคาเปลี่ยนมาเป็นเพิงหมาแหงน หรือแบนราบ มีม่าน และหลืบ กั้นถัดจากพนัก หลังม่านได้ต่อเสาและหลังคาออกไปเรียกว่า "พาไล" ส่วนที่ต่อออกไปนี้จะกั้นด้านข้างมิดชิดไว้สำหรับเป็นที่พักของผู้แสดง

---

[22]อุดม หนุทอง, โนรา (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, 2536),หน้า 33-35.

โรงสำหรับรำโนราโรงครู ในขณะที่โรงรำเล่นสนุกทั่วไปเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก แต่โรงสำหรับรำโรงครูแทบจะไม่เปลี่ยนแปลงเลย ทั้งนี้เพราะโนราตลอดจนชาวบ้านที่นับถือครูหมอโนราเชื่อว่า โรงที่ปลูกผิดลักษณะตามแบบโนราจะใช้ทำพิธีไม่ได้เพราะครูหมอไม่ยอมให้ทำเช่นนั้น และจะถูกลงโทษให้มีอันเป็นไป

โรงโนราสำหรับทำพิธีโรงครูมีลักษณะเหมือนกันทุกแห่ง คือ ตั้งโรงทางทิศตะวันออกหรือทิศใต้ของตัวเรือน ให้แนวเสาโรงแถวใดแถวหนึ่งตรงกับแนวเสาเรือน และห่างจากเรือนไม่น้อยกว่า 3 วา โรงมีขนาดกว้าง ประมาณ 8 เมตร ยาวประมาณ 7 เมตร เสา 6 เสาไม่ยกพื้น หลังคาจั่วปลูกให้ "ลอยหวัน" คือหันส่วนยาวไปตามดวงตะวัน หลังคามุงกะแชง ถ้ามุงจากต้องใช้กะแชง 3 ผืน หลังคาโรงถ้ามุงจากจะมุงกี่แถว ก็ได้แต่แถวหนึ่ง ๆ ต้องใช้จาก 7 ตับ พนักนั่ง อยู่ทางทิศตะวันตก ส่วนทางด้านทิศตะวันออกของโรงนั้นจะต่อพาไลออกไปอีกราว 2 ศอก โดยยกพื้นทำเป็น "ศาล"(เพียงตา) สูงประมาณศีรษะสำหรับใช้วางเครื่องบวงสรวงสังเวย ด้านนี้ถือเป็นหน้าโรงเพราะเป็นที่ประทับของครูหมอ เวลารำโนราจะหันหน้าเข้าหาศาล ถ้าโรงครูที่จัดขึ้นมีพิธีสงฆ์ด้วย (กรณีผูกผ้า - ครอบเทริด) จะทำพาไลต่อออกไปทางทิศเหนือของโรงสำหรับเป็นที่พระสงฆ์ ปัจจุบันบางคณะที่สร้างโรงสำหรับรำโรงครูนั้นมีการต่อพาไลไปทางทิศเหนือโดยใช้ม่านกั้นมิดชิดสำหรับเป็นที่พักของโนรา บริเวณหน้าม่านส่วนหนึ่งยกพื้นเป็นที่พระสงฆ์

จะเห็นได้ว่าโรง อันเป็นสถานที่แสดงของโนรานั้นจะมีขนาดกว้างประมาณ 8 เมตร ยาว 7 เมตร แบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ โรงรำทั่วไป และโรงสำหรับรำโรงครู รูปแบบของโรงทั้ง 2 แบบนั้น แบ่งส่วนการใช้งานได้ 2 ส่วน คือ ส่วนเป็นเวที และส่วนของที่พักผู้แสดง ส่วนของเวทีนั้น ประกอบด้วยวงดนตรี โดยวางไว้ส่วนหน้าของเวที(อาจเป็นทางซ้ายหรือขวาก็ได้) และพนักนั่งรำ ส่วนของที่พักผู้แสดง ใช้เป็นที่เก็บสัมภาระเครื่องใช้ต่าง ๆ ตลอดจนเป็นที่เปลี่ยนเครื่องแต่งกาย และเป็นที่พักของคณะโนราด้วย

โอกาสที่แสดง[23]

โนราได้รับความนิยมอย่างยิ่งจากชาวภาคใต้ การแสดงจึงมีให้เห็นโดยทั่วไป ทั้งงานมงคล เช่น งานแต่งงาน งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานทอดผ้าป่าสามัคคี เป็นต้น และงานอวมงคล เช่น งานศพ นอกจากนี้ ยังจำแนกโอกาสที่แสดงได้เป็น 2 ลักษณะ ตามลักษณะของงานที่ร่วมแสดง คือ แสดงเพื่อความบันเทิงทั่วไป และแสดงเพื่อประกอบพิธีกรรมของโนราโดยเฉพาะ

นอกจากนี้โนราที่ใช้แสดงเพื่อความบันเทิงทั่วไป อาจแบ่งได้ 2 ลักษณะ ตามกิจกรรมของการแสดงครั้งนั้น เช่น การแสดงโนราโรงเดียว คือ การแสดงของโนราคณะเดียว มิได้มีการประชันขันแข่ง การแสดงจะเป็นไปตามขั้นตอนที่ได้อธิบายแล้วของการแสดงโนราตามปกติ อีกลักษณะหนึ่งคือการแสดงโนราแข่ง หรือการแสดงประชันโรง เป็นการประชันของโนรา 2 คณะ เพื่อเอาแพ้ชนะ โดยใช้เกณฑ์ตัดสินจากผู้ชมหน้าโรงว่าคณะไหนผู้ชมมากกว่าคณะนั้นก็จะชนะ ดังนั้นกิจกรรมโนราแข่งจึงสนุกสนานเร้าใจน่าติดตามชม โนราคณะไหนมีกลเม็ดเด็ดพรายอย่างไร ก็จะนำมาแสดงเพื่อเรียกผู้ชมให้มาอยู่หน้าโรงของคณะตนเองให้มากที่สุด

จะเห็นได้ว่าโอกาสที่ใช้แสดงโนรานั้นไม่จำกัดประเภทว่าเป็นมงคลหรืออวมงคลใช้ทุกโอกาส โดยแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ แสดงเพื่อความบันเทิงทั่วไป และแสดงเพื่อประกอบพิธีกรรม นอกจากนี้ถ้าแบ่งโอกาสที่ใช้แสดงของโนราตามลักษณะกิจกรรมของงานที่ร่วมแสดงยังแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ โนราโรงครู ทั้งโรงครูใหญ่ (พิธีแต่งพอก คือ การครอบมือศิษย์) กับโรงครูประจำปี โนราที่แสดงโดยทั่วไป และโนราแข่ง หรือโนราประชันโรง

---

[23]อุดม หนูทอง, โนรา (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, 2536), หน้า 31-33.

คณะโนรา[24]

เดิมทีคณะโนราจะเป็นผู้ชายล้วน ทั้งคณะมีประมาณ 12-15 คนประกอบไปด้วย ลูกคู่ หมอกบโรง หรือหมอไสยศาสตร์ ตาเสือ และผู้แสดง โดยจะได้กล่าวในรายละเอียด ดังนี้

1. ลูกคู่ คือ นักดนตรีทำหน้าที่บรรเลงดนตรีหรือที่เรียกกันในภาษาถิ่นใต้ว่า "ตีเครื่อง" มีประมาณ 5-7 คนทำหน้าที่ตีทับ 1 คน ตีกลอง 1 คน ตีโหม่งกับตีฉิ่ง 1 คน เป่าปี่ 1 คน ที่เหลือตีแตระ

2. หมอกบโรง คือ หมอไสยศาสตร์ทำหน้าที่เป็นหมอไสยศาสตร์ประจำคณะโนรา ทั้งนี้เพราะโนราสมัยก่อนมีความเชื่อในอำนาจเวทย์มนตร์คุณไสยอย่างมาก เวลามีการประชันที่เรียกว่า "โนราแข่ง" หมอกบโรงต้องใช้วิชาไสยศาสตร์ป้องกันการกระทำคุณไสยจากฝ่ายตรงข้าม

3. ตาเสือ คือ แม่ยกหรือพ่อยกโนราเป็นผู้ติดตามคณะโนราด้วยความรักใคร่เสน่หา โดยมากมักหลงใหลหัวจุกโนราที่มีอายุราว 10-15 ปี จึงติดตามไปคอยช่วยเหลือและปรนนิบัติ โนราบางโรงมีตาเสือหลายคนตาเสือเหล่านี้ส่วนหนึ่งจะทำหน้าที่เป็นลูกคู่ไปด้วยโดยช่วยตีแตระ

4. ผู้แสดงโนรา คือ ตัวแสดงหน้าเวที โนราสมัยก่อนมีผู้แสดงประมาณ 7-10 คน โดยมีหัวหน้าคณะโนรา เรียกว่า "โนราใหญ่" เป็นผู้บริหารคณะโนรา และมีบทบาทในการแสดงมากที่สุด นอกจากนี้ยังมีตัวรำ เรียกว่า "นาง(รำ)" ส่วนใหญ่มักเป็นเด็กอายุตั้งแต่ 8-12 ปี นิยมไว้ผมจุก จึงเรียกว่า "หัวจุกโนรา" และตัวแสดงสำคัญที่จะขาดมิได้ของคณะโนรานั่นคือ "พราน" มักรับบทบาทเป็นตัวตลก และเป็นตัวแสดงเสริมในบทอื่น ๆ ทั้งยังเป็นตัวบอกเรื่องที่จะแสดงด้วย

จะเห็นได้ว่าเดิมทีคณะโนราจะเป็นผู้ชายล้วน มีประมาณ 12-15 คน ประกอบด้วย ลูกคู่ หมอกบโรง หรือหมอไสยศาสตร์ ตาเสือ และผู้แสดง ดังกล่าวแล้ว ถ้าแบ่ง

---

[24]อุดม หนูทอง, โนรา (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, 2536), หน้า 45-46.

คณะโนราตามลักษณะการปฏิบัติงานสามารถแบ่งได้ 2 ประเภท คือ ผู้แสดง และผู้ติดตามผู้แสดง ได้แก่ ลูกคู่ ทำหน้าที่เป็นนักดนตรี หมอกบโรง ทำหน้าที่ปัดเป่ารังควานขณะแสดง และผู้แสดง ทำหน้าที่แสดงหน้าเวที ผู้ติดตามของคณะโนรา ได้แก่ ตาเสือ ซึ่งเป็นพ่อยกแม่ยกต่าง ๆ

ก่อนที่จะอธิบายเรื่องท่ารำในการประกอบการแสดงของตัวพรานผู้วิจัยใคร่แนะนำตัวพรานให้เป็นที่รู้จักเพื่อความเข้าใจถึงลักษณะของพรานโนราแบบดั้งเดิม ดังจะได้อธิบายดังนี้

พรานโนรา

พรานโนราผู้ชาย หรือทาสา เป็นตัวละครสำคัญตัวหนึ่งของการแสดงโนรา ต้องครอบหน้า หรือสวมหน้ากากที่เรียกว่า "หน้าพราน" มีบทบาทหน้าที่หลักคือเป็นตัวบอกเรื่องให้ผู้ดูทราบว่าวันนี้โนราคณะนี้จะแสดงเรื่องอะไร กับมีบทบาทอีกอย่างหนึ่งคือเป็นตัวประกอบในบทบาทสมมติของการแสดงเรื่อง เช่น ในการ "จับบทสิบสอง" พรานมักจะเป็นตัวเอก[25] ตัวพรานนี้ในอดีตเชื่อกันว่ามี 3 คน คือ พรานบุญ เป็นหัวหน้า พรานมือเหล็ก กับพรานมือไฟ เป็นคู่หู[26] จากการศึกษาเรื่องโนราพอสรุปได้ว่า พรานมือเหล็ก กับพรานมือไฟ ซึ่งเป็นคู่หูของพรานบุญนี้ จะมีกล่าวถึงเฉพาะในการแสดงเรื่องพระสุธนมโนราห์เท่านั้น แต่ถ้าแสดงทั่วไปจะใช้พรานแค่คนเดียว และเมื่อจะแสดงเรื่องอะไรก็จะสมมติชื่อตามเรื่องที่จะแสดงนั้น ๆ หรือถ้าหากออกมาบอกเรื่องอย่างเดียวก็จะมีชื่อเรียก "พราน" นำหน้าและเป็นชื่อตนเองตามหลัง เช่น พรานเชื่อง พรานแปลก เป็นต้น นอกจากนี้ตัวพรานที่แสดงบทบาทสมมติของโนรายังต้องสวมบทบาทอีกอย่างคือเป็นตัวตลก ซึ่งตัวตลกนี้จะมี 2 ตัว คือ "พรานผู้" หรือ "ทาสา" กับ "พรานเมีย" หรือ "ทาสี" จะออกแสดงพร้อม ๆ กับพระเอกและนางเอก คือเป็นตัวตลกตามพระ

---

[25]สัมภาษณ์ สาโรช นาคะวิโรจน์, ประธานศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูสงขลา, 27 ตุลาคม 2537.

[26]วิมล ดำศรี, "องค์ประกอบของโนรารุ่นเก่า", ใน พุ่มเทวา(ที่ระลึกงานเชิดชูเกียรติศิลปินพื้นบ้านภาคใต้:ขุนอุปถัมภ์นรากร (กรุงเทพมหานคร : กรุงสยามการพิมพ์, 2523), หน้า 66.

พรานโนราผู้หญิง

ทาสี หรือพรานเมีย เป็นชื่อที่ใช้เรียกตัวพรานผู้หญิงในการรับบทบาทตลกของพรานโนรา โดยจะใช้ผู้ชายแสดง สวมหน้าพรานสีขาว หรือสีเนื้อ ที่เรียกว่า "หน้าทาสี" บทบาทของนางทาสีนี้จะหาดูได้จากการแสดงที่เรียกว่า "จับบทออกพราน" ของโนรา เรื่องที่นิยมแสดงและจะเห็นตัวทาสีอย่างเด่นชัดเป็นที่กล่าวถึงก็คือ เรื่องอ้นทอง[27] โดยสมมติเป็นตัวยาย นอกจากนี้ก็ยังมีอีกหลายเรื่องที่เป็นตัวประกอบของตลกผู้หญิง ตามความเชื่อของโนราว่าหน้าพรานเมียที่เข้าในพิธีโนราโรงครู[28] สมมติเป็น**แม่เพียน แม่เภา** และจากตำนานละครชาตรี ฉบับกรมศิลปากร[29] ได้กล่าวถึงแม่เพียน แม่เภา ความว่า "เทพยดาก็นำเอาดอกมณฑาสวรรค์มาชุบให้เป็นนางนมชื่อว่า แม่ศรีมาลา แล้วชุบเป็นนางพี่เลี้ยงสองคน ชื่อแม่เพียน แม่เภา บำรุงรักษากุมารนั้น" ดังนั้นน่าจะยุติข้อสงสัยได้ว่า ตัวทาสี ที่เล่นเป็นตัวพรานเมียของโนราน่าจะเป็นตัวแทนของแม่เพียน หรือแม่เภา ซึ่งเป็นนางพี่เลี้ยงตามตำนานโนรา

เป็นที่น่าสังเกตว่า "พรานเมีย" ไม่เป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไป ทั้งนี้มีสาเหตุมาจาก

1. เป็นบทบาทสมมติช่วงการ "จับบทออกพราน" เท่านั้น ซึ่งบางครั้งอาจจะมีหรือไม่มีก็ได้

2. ในอดีตจะยกให้ผู้ชายเป็นผู้นำ บทบาทต่าง ๆ จึงต้องมาอยู่ที่บทผู้ชายมากกว่าผู้หญิง

3. ตัวพรานเมีย จะใช้ผู้ชายแสดงแทนและบุคลิกของผู้ชายที่จะมาเล่นเป็นบทผู้หญิงในอดีตคงไม่เป็นเรื่องง่ายในการหาจึงมีการแสดงน้อย

4. ผู้ชายไทยทางภาคใต้ในอดีตจะไม่นิยมการแสดงที่แต่งกายผู้หญิง เพราะถือว่าไม่เป็นชายชาตรี ดังนั้นในบทของทาสีนี้จึงไม่ค่อยมีผู้นิยมเล่นเท่ากับบททาสา หรือพรานผู้ชาย

---

[27]สัมภาษณ์ แปลก ชนะบาล, 17 กรกฎาคม 2537.

[28]สัมภาษณ์ จันทร์ ทดแทน, 15 เมษายน 2537.

[29]ธนิต อยู่โพธิ์, "ตำนานละครชาตรี",ศิลปละครรำหรือคู่มือนาฏศิลป์ไทย (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2531), หน้า 380.

เมื่อรวมข้อสังเกตที่กล่าวแล้วกับกระแสการเมืองที่แปรเปลี่ยนไปทำให้บทบาทของพรานเมียค่อย ๆ หมดไปจากการแสดงโนรา แต่บทบาทของทาสีนี้ยังหาดูได้จากการแก้บนของบุคคลที่มีความเชื่อ หรือมีเชื้อสายโนราเท่านั้น

ปัจจุบันนี้ในการแสดงโนราจะมีตลกผู้หญิงซึ่งบางคณะยังใช้ผู้ชายมาแต่งเป็นผู้หญิงใส่ชุดสากลตามสมัยนิยม มีการแต่งหน้าสวยงาม (ไม่ใส่หน้าพรานเมีย หรือทาสี) และลักษณะเช่นนี้ผู้วิจัยเข้าใจว่าคงได้รับการเปลี่ยนแปลงมาควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงของตัวตลกผู้ชาย แต่ไม่เป็นที่ยืนยันว่า ใครเป็นผู้เริ่มต้นเปลี่ยนรูปแบบการแสดงของตลกผู้หญิงเป็นคนแรก

การเปลี่ยนแปลงของพรานเป็นตลกโนรา

ปัจจุบันนี้รูปแบบเดิม ๆ อาทิ การสวมหน้าพราน การแต่งกายของพรานโนรากำลังจะหายไป แต่จะมีรูปแบบของตัวตลกโนรามาแทนที่ และตัวตลกโนราในที่นี้หมายถึงผู้แสดงประกอบของโนรา สวมชุดสากล มีการแต่งหน้าให้ดูตลก บางครั้งสวมหมวก (ถักด้วยไหมพรม) มีการขับกลอนโนรา ไม่มีการรำแต่จะใช้การขยับตัว แขนและขาไปพร้อมกับจังหวะดนตรี ตัวตลกโนราในปัจจุบันนี้ได้สวมบทบาทแทนตัวพรานในอดีต แต่จะแตกต่างในเรื่องของการแต่งกายของตัวพรานที่จะต้องมีอุปกรณ์หลัก คือหน้าพราน การแต่งกายที่มีลักษณะเฉพาะ รูปแบบการแสดง การปฏิบัติท่ารำที่มีกฎระเบียบที่จะต้องปฏิบัติเหมือนกันของตัวพราน

การเข้ามามีบทบาทในการแสดงโนราของตัวตลกในยุคปัจจุบันนี้ จากการสอบถามบุคคลหลาย ๆ ฝ่ายได้กล่าวตรงกันว่า น่าจะเริ่มมาตั้งแต่ช่วงสมัยของจอมพลแปลก พิบูลสงครามเพราะรัฐบาลมีกฎระเบียบใหม่ออกมามาก เช่น ห้ามกินหมาก ต้องมีการสวมหมวก เป็นต้น และในระยะเวลานั้นก็เริ่มมีการแต่งชุดสากลเป็นชุดสมัยนิยม ด้วยเหตุนี้ได้มีโนรา ส่วนหนึ่งปฏิบัติตามโดยหันมาแต่งชุดสากล ผูกเนคไท สวมเสื้อนอกออกรำ โดยเฉพาะโนราเติม อ่องเซ่ง จังหวัดตรัง[30] ได้หันมาเล่นแนวนี้และได้รับความนิยมจากชาวบ้านอย่างมาก คณะของโนราเติมนี้ก็ได้มีพรานแมง ซึ่งเป็นพรานประจำคณะได้ออกแสดง และ

---

[30]สัมภาษณ์ สาโรช นาคะวิโรจน์, ประธานศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูสงขลา, 18 ตุลาคม 2537.

ไม่มีการ สวมหน้าพราน ด้วยสาเหตุที่ตนเองมีหน้าตาที่ตลก และขับกลอนเก่ง บวกกับความแปลกใหม่ที่ ไม่ซ้ำซากก็เลยทำให้เป็นที่ติดอกติดใจของผู้ชม

รูปแบบใหม่ที่เริ่มต้นด้วยพรานแมงนี้เป็นจุดเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ของตัวพรานเพราะทำให้พรานคณะต่าง ๆ เริ่มเอาแบบอย่างระยะแรก ๆ เข้าใจว่าจะยังใช้รูปแบบขั้นตอนการออกพรานอย่างเดิมอยู่ แต่ไม่ใส่หน้าพรานแน่นอน จนประมาณหลังปี พ.ศ. 2505[31] โนราเริ่มนำวงดนตรีลูกทุ่งมาร่วมแสดง ตลกคาเฟ่ก็เริ่มมีบทบาททำให้ตัวพรานต้องพัฒนารูปแบบการแสดงต่อไปอีกโดยยึดหลักของตลกคาเฟ่ มาผสมผสานกับความสามารถของตนเอง และเริ่มทิ้งรูปแบบเดิมของพรานโนรา มาเป็นตลกโนราในปัจจุบันนี้

อย่างไรก็ตามก่อนที่บทบาทของพรานโนราจะหมดไปจากการแสดงโนราเพื่อความบันเทิง ทางราชการเริ่มเห็นคุณค่าของศิลปะแบบเก่า ๆ จึงเกิดกระแสอนุรักษ์การแสดงโนราแบบเดิมขึ้น จนทำให้ศิลปินเริ่มเห็นคุณค่าได้กลับมาแสดงรูปแบบเดิม ๆ อีกในบางคณะ แต่บางคณะก็นิยมเล่นในรูปแบบของตัวตลกโนราในปัจจุบันนี้

การสืบทอดบทพราน

การคัดเลือกตัวพราน จากการประมวลตามความต้องการของศิลปินพรานในการคัดเลือกผู้ที่จะมาเป็นพรานที่ดีตามความคิดเห็นของหลาย ๆ ท่าน พอจะประมวลได้ดังต่อไปนี้

1. ต้องรูปร่างสันทัด ไม่อ้วน ใบหน้าเล็ก
2. ต้องเป็นคนที่เฉลียวฉลาดรู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้
3. สำเนียงในการพูดจะต้องเสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ ฟังดูเพี้ยน
4. ต้องพูดเก่งตลกคะนอง
5. จะต้องเป็นคนที่มีอารมณ์ขัน มีเรื่องพูดที่ทำให้คนฟังแล้วสบายใจ
6. สามารถพูด 2 แง่ 3 ง่าม ได้อย่างไม่หยาบคาย
7. จะต้องต้นกลอนสดเก่ง และข้อนี้จะเป็นเสน่ห์ที่ทำให้ผู้ชมติดอกติดใจ

---

[31]อุดม หนูทอง, โนรา (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,2536), หน้า 59.

นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดของการคัดเลือกศิลปินพรานรุ่นต่อไป โดยประมวลจากข้อคิดเห็นและความรู้สึกของศิลปินคือ "จะไม่ถ่ายทอดความเป็นพรานให้กับเลือดเนื้อเชื้อไขของตนเอง" เพราะเชื่อว่าการเป็นพรานนั้นจะต้องเป็นด้วยความรู้สึกนึกคิดส่วนลึกของตน มิใช่เป็นเพราะอยากลอง หรือเป็น เพราะเห็นตัวอย่างของบรรพบุรุษ เพราะการเป็นตัวพรานนั้นผู้ที่มีเชื้อสายโนราจะให้ความสำคัญมาก จะกระทำโดยขาดความเชื่อ ความยำเกรงไม่ได้ และเมื่อต้องเป็นพราน จะต้องมีกฎข้อปฏิบัติเรื่องไสยศาสตร์ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ถ้าปฏิบัติไม่ถูกต้องจะให้โทษแก่ตนเองและครอบครัว และความรู้สึกอีกอย่างของศิลปินพรานคือ "เป็นพรานแล้วลำบาก"[32] ความลำบากในที่นี้หมายถึงครอบครัวเพราะเมื่อถึงเวลาแสดงก็ต้องไปและถ้าต้องออกต่างจังหวัด ก็ต้องไปหลายวัน จะต้องทิ้งครอบครัวและกิจวัตรประจำวัน (ศิลปินพรานนั้นทุกคนมิใช่เป็นมืออาชีพเป็นพรานอย่างเดียว แต่ต้องทำนา ทำสวนด้วย) เมื่อเป็นเช่นนี้ ถ้าตนเองไม่อยู่ภาระกิจทางบ้านทั้งหมดก็จะต้องตกอยู่ที่แม่บ้าน จึงมีความคิดว่าลำบาก

จากความคิดบวกกับความรู้สึกที่กล่าวแล้วทำให้พรานหลาย ๆ คนไม่ต้องการจะให้ลูกต้องมาเป็นพรานอย่างตนเอง เช่น พรานเชื่อง ดงดี จังหวัดตรัง มีลูก 7 คน ไม่มีใครฝึกพรานเลย พรานแก้ว การะศรี จังหวัดนครศรีธรรมราช มีลูก 5 คน ไม่มีใครฝึกพรานเลย โนราแปลก ชนะบาล (แปลกท่าแค) ลูกรับราชการ และเป็นแม่บ้านไม่ได้สืบทอดทางการแสดงพรานเลย เป็นต้น

การเป็นพรานโนราแบบดั้งเดิมนั้นต้องประกอบไปด้วยขั้นตอนการแสดงซึ่งมีโครงสร้างที่ชัดเจนเป็นแบบปฏิบัติที่น่าสนใจ มีวิธีการนำเสนอที่ลงตัว โดยจัดลำดับความสำคัญของการแสดงก่อนหลังไปตามขั้นตอน นอกจากนี้ตัวพรานยังเป็นตัวประกอบที่รับบทบาทสำคัญในการแสดง เช่น

1. เป็นตัวดำเนินเรื่องคู่กับนายโรง
2. เป็นตัวเพิ่มรสชาดของการแสดง
3. เป็นตัวเสริมบทของตัวนายโรง
4. เป็นตัวที่มีปฏิภาณกวีดี คือเป็นตัวแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของการแสดงนั่นเอง
5. เป็นตัวบอกเรื่อง

---

[32]สัมภาษณ์ เชื่อง ดงดี, 23 ตุลาคม 2537.

ตัวพรานที่รับบทประกอบการแสดงมี 2 ตัว คือพรานผู้ชาย และพรานผู้หญิง ลักษณะการแต่งกายของพรานผู้ชายนั้นแต่งได้ 2 แบบ คือแบบนุ่งผ้าโจงกระเบน และแบบนุ่งผ้าลอยชาย ส่วนการแต่งกายของพรานผู้หญิงก็แต่งได้ 2 แบบ เช่นกันคือ แต่งแบบสวมเสื้อ และแต่งแบบผ้าห่อก อุปกรณ์การแสดงของโนราที่สำคัญแบ่งได้เป็น 2 หมวด คือ หมวดอาวุธ ได้แก่ พระขรรค์ ไม้หวายเฉี่ยนพราย ศร ธนู และหอก ส่วนหมวดอุปกรณ์ ได้แก่ หม้อน้ำมนต์ และแขงหรือกะแชง สถานที่แสดงโนราซึ่งมีความจำเป็นสำหรับด้วยจะมีขนาดกว้างประมาณ 8 เมตร ยาว 7 เมตร แบ่งเป็น 2 แบบ คือ โรงรำทั่วไป และโรงสำหรับรำโรงครู โอกาสแสดงโนรานั้นใช้ได้ทุกงานทั้งที่เป็นงานมงคล และอวมงคล และสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ แสดงเพื่อความบันเทิงทั่วไป และเพื่อประกอบพิธีกรรม ส่วนคณะโรานั้นแบ่งตามลักษณะการปฏิบัติงานได้ 2 ประเภท คือ ผู้แสดง และผู้ติดตามผู้แสดง

พรานโนราที่ใช้แสดงจริงนั้นมีคนเดียวและมักจะใช้คำว่า "พราน" ขึ้นหน้าและต่อด้วยชื่อตัว เช่น พรานแปลก พรานเบี้ยว เป็นต้น ตัวพรานรับหน้าที่หลายบทบาทคือ เป็นตัวบอกเรื่อง เป็นตัวตลก และเป็นตัวประกอบในบทบาทสมมติ แต่ในบทบาทสุดท้ายนี้จะใช้ตัวพราน 2 ตัว คือ พรานผู้ชาย และพรานผู้หญิง (ทั้ง 2 ตัวใช้ผู้ชายแสดงล้วน) ระยะต่อมาระหว่างปี พ.ศ.2494 - 2505 ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของความเป็นพรานเป็นตลกโนรา คือ สวมชุดสากล ผูกเนคไท ไม่มีการสวมหน้าพราน และเปลี่ยนแปลงลักษณะเช่นนี้ยังมีให้เห็นในปัจจุบัน นอกจากนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอวิธีการคัดเลือกตัวพรานโดยประมวลตามความต้องการของศิลปินพรานอาวุโส ได้ข้อสรุปดังนี้

1. ต้องมีรูปร่างสันทัด
2. ต้องเป็นคนเฉลียวฉลาดรู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้า
3. สำเนียงในการพูดจะต้องฟังดูเพี้ยน คือมีวิธีการพูดให้ตลก
4. จะต้องเป็นคนที่มีอารมณ์ขัน พูดตลกคะนอง และพูด 2 แง่ 3 ง่ามได้อย่างไม่หยาบคาย
5. จะต้องมีปฏิภาณในการคิดคำกลอนเก่ง

จะเห็นได้ว่าพรานกับโนราเป็นของที่คู่กันมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันนี้ ไม่ว่าจะเป็นลำดับขั้นตอนในการแสดง วงดนตรี หรืออื่น ๆ ที่เป็นกิจกรรมของการแสดงโนรามักจะมีพรานร่วมอยู่ด้วยเสมอ ดังนั้นตัวพรานจึงมีความสำคัญและมีความจำเป็นต่อคณะโนราอย่างยิ่ง ทั้งมีการร่ายรำ และบทบาทสมมติน่าสนใจดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป